

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Nepilna laika studijas
Profesionālā bakalaura studiju programma
„Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs”

ANNA GUZA - ZIEMELE

**Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma
paplašināšana rotaļā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente

_____
Akadēmiskais amats

Dr.paed.

_____
Zinātniskais /
Akadēmiskais grāds

Dagnija

Vigule

_____
Vārds, uzvārds

_____
Paraksts

Darba autors

Anna Guza-Ziemele

_____
Vārds, uzvārds

_____
Paraksts

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma: “Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā”.

Pētījuma mērķis ir teorētiski un empīriski pētīt rotaļu kā vārdu krājuma paplašinātāju jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem.

Pētījuma uzdevumi ir analizēt pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par rotaļu, tās nozīmi. Izzināt runas attīstības iezīmes 2-3 gadus veciem bērniem, rotaļu nozīmi jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšanā. Praktiski pētīt jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu paplašināšanu rotaļā. Apkopot un analizēt jaunākā pirmsskolas vecuma vārdu krājuma paplašināšanas rezultātus rotaļā. Pētījuma teorētiskā daļa balstās uz D.Lieģenieces, L.Priedes, L.Vigotska, D.Vigules, D.Dzinteres, R.Šteinera, I.Stangaines, I.Miltiņas, D.Markus, A.Šponas atziņām.

Pētījuma praktiskajā daļā apstiprinājās izvirzītā hipotēze, ņemot vērā izvirzītos nosacījumus, ka jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā būs veiksmīgāka: ja bērni iesaistās rotaļā, rotaļas laikā pedagogam ir emocionāls kontakts ar bērnu, pedagogs līdzdarbojas un netieši virza bērna darbību vārdu krājuma paplašināšanai.

Darbs sastāv no 50 lapām, 6 tabulām, 10 attēliem, 6 pielikumiem, 83 literatūras avotiem.

ANNOTATION

Theme of the Bachelor's Thesis: Development of vocabulary through games and play in children of early preschool age.

The purpose of the study is theoretical and empirical research of games and play as a tool for the development and enhancement of vocabulary in children of early preschool age.

The objectives of the study: analyse pedagogical and psychological literature about children's games and their significance in a child's overall development, understand developmental features of speech in 2 to 3 year-old children and the importance of play and games for promoting and expanding vocabulary in children of early preschool age, carry out empirical study of the process of evolution and expansion of vocabulary in children of early preschool age through games and play, collect and analyse the results of the empirical study of vocabulary development in children of early preschool age through games and play.

The theoretical part of the research is based on D.Liegenieces, L.Priedes, L.Vigotska, D.Vigules, D.Dzinteres, R.Steiners, I.Stangaines, I.Miltiņas, D.Markus, A.Sponas findings.

In the empirical part of the research the initial hypothesis was confirmed, considering the existing preconditions, that by introducing games and play as everyday activities for children of early preschool age, the development of their vocabulary is thereby promoted and advanced. Development of vocabulary is boosted when children are actively involved in play and games, when teacher has individual emotional contact with a child and when the pedagogue designs and carries out the activities in a way that enhances expansion and development of a child's vocabulary.

The work consists of 50 pages, 6 tables, 10 pictures, 6 attachments, 83 sources of literature.

SATURS

Ievads.....	5
1. Rotaļa jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības sekmētāja.....	8
1.1. Valodas attīstības iezīmes 2-3 gadu vecumā.....	8
1.2. Rotaļa bērnu valodas attīstībā.....	13
1.3. Pedagoģa un bērna sadarbība rotaļā vārdu krājuma paplašināšanā.....	21
2. Pētījums par rotaļu kā 2-3 gadus vecu bērnu valodas attīstības sekmētāju.....	26
2.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	26
2.2. Pētījuma gaita.....	28
2.3. Pētījumā iegūtie rezultāti un to analīze	33
Secinājumi	39
Izmantotā literatūra un avoti	40
Pielikumi	44

Ievads

Bērnu augšana un attīstība noris aktīvā un daudzveidīgā saskarsmē ar priekšmetisko un sociālo vidi. Jau agrīnā bērnībā bērna aktivitāte pieaugušo vadībā pārvēršas dažādos viņa darbības veidos, no tā kā pieaugušais organizē šo darbību ir atkarīga bērna attīstība, domāšana, uztvere, kā arī personības veidošanās. Bērns aktīvi iepazīst apkārtējo pasauli, veidojas izziņas process. Pieaugušajam saskarsmē ar bērniem jāveido izpratne par vārdu nozīmi, jāpaplašina vārdu krājums, jāattīsta runa.

Kā uzskata G.Svence, runu bērni apgūst apbrīnojami ātri, it īpaši pēc tam, kad viņi ir sākuši paši izrunāt pirmos vārdus (Svence, 1999, 62). Rotaļai ir svarīga nozīme bērna kognitīvajā attīstībā, apgūstot jaunas prasmes, zināšanas un iemaņas. Rotaļas darbība veicina bērnu smadzeņu attīstību. E.Berns uzskata, rotaļa ir mūsu dzīves neatņemama sastāvdaļa un mēs visu mūžu spēlējam dažādas lomas (Берн, 1996, 12). B.Brice uzsver, ka bērniem rotaļu darbība ir tikpat nozīmīga kā pieaugušajiem darbs. Bērnam augot izaugsme vērojama arī viņa rotaļdarbībā. Bērns pasauli apgūst eksperimentējot, izzinot un pārbaudot dažādu priekšmetu un parādību pielietojumu (Brice, 2010, 9). Rotaļa ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuru cilvēks saistīts visu mūžu. Atšķirīga ir tikai attieksme – bērnībā rotaļa ir nopietna nodarbošanās, vēlāk izklaide un relaksācija (Dzintere, Stangaine, 2007, 12).

Pirmskolas vecumā vadošā darbība ir rotaļa, bērns tieši un netieši apgūst dzīves prasmes, uzkrāj pieredzi, attīsta valodu. Notiek fiziskā un psiholoģiskā attīstības procesi, sava "Es" koncepcija, bērns apzinās savas spējas, attīstās radošums. Šī pētījuma autore uzskata, ka viens no mūsdienu aktuālākajiem jautājumiem ir bērnu valodas, vārdu krājuma attīstība, mūsdienās atbildība jāuzņemas bērnu vecākiem, kā arī pedagogiem. "Mūsdienu izglītības mērķis ir audzināt kultūras cilvēku, kurš tiecas pēc savstarpējas sapratnes, dialoga un komunikācijas. Valoda, būdama kultūras forma, pakāpeniski ievada savas tautas kultūrā, veido viņa pasaules skatījumu. Valoda ir līdzeklis cilvēka domāšanai, pašizteiksmei, saskarsmei, sociālo attiecību veidošanai, pasaules uztveres atspoguļojumiem, kultūras atklāšanai un tās atspoguļojumiem" (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 7). Pirmsskolā pedagogs ir tas, kurš rada bērniem vēlēšanos darboties, radīt un tiekties uz mērķi (Priede, Vigle, 2012, 149).

Valodai un komunikācijas spējām ir ļoti liela, pat izšķiroša nozīme cilvēka dzīvē. Valodu mēs lietojam, lai sazinātos ar citiem, paustu savas emocijas un vēlmes. D.Markus pauž, ka viena no valodas svarīgākajām funkcijām neapšaubāmi ir sazināšanās funkcija. Par to cik ļoti mēs vēlamies izteikt savas domas, kaut ko pastāstīt,

apspriest, pārliecināt citus, saņemt informāciju, dalīties pieredzē, izkliegt dusmas, čukstēt noslēpumu, paust emocijas, liecina jau maza bērna pirmie centieni kaut ko pavēstīt pārējiem cilvēkiem (Markus, 2003, 12). Valodas attīstība ir ļoti svarīga, lai nākotnē bērns varētu sekmīgi mācīties, kontaktēties ar vienaudžiem.

Rotaļai ir svarīga nozīme bērnu attīstībā, tā ir virzītājspēks un neatņemama bērniņas sastāvdaļa. Rotaļā bērns iemācās izprast sevi, apgūt un iepazīt apkārtni, veidot attiecības gan ar bērniem, gan pieaugušajiem. Rotaļu ietekmi un attīstību pētījis šveiciešu psihologs Ž. Piažē jau 20. gadsimta 20. gados. Psihologa pētījumi apstiprina, ka bērna kognitīvā attīstība ir cieši saistīta ar saskarsmi ar vienaudžiem, jo rotaļājoties bērns apgūst sociālās uzvedības iemaņas un noteikumus, mācās orientēties dažādās situācijās. Ž. Piažē uzskata, ka rotaļa ir bērna intelektuālās attīstības faktors un adaptācijas līdzeklis, kas palīdz radīt līdzsvaru starp organismu un vidi. Bērnu kognitīvā attīstība saskatāma ciešā saistībā ar viņa saskarsmi ar vienaudžiem (Dzintere, Stangaine, 2007, 149). Bērna valodas attīstība ir cieši saistīta ar intelektuālo attīstību. Intelektuālo attīstību var sekmēt ar dažādu mērķtiecīgi organizētu rotaļu palīdzību. Kas ir rosinošie vai kavējošie apstākļi vārdu krājuma paplašināšanā? Vai rotaļa ir svarīga bērnu vārdu krājuma sekmētāja? Kuras rotaļas veicina runas attīstību? Pētījumā tiks meklētas atbildes uz šiem un citiem jautājumiem.

Pētījuma objekts: rotaļa pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājums.

Pētījuma mērķis: teorētiski un empīriski pētīt rotaļu kā bērnu vārdu krājuma paplašinātāju.

Pētījuma hipotēze: jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā būs veiksmīgāka, ja:

- bērns iesaistās rotaļā;
- rotaļas laikā pedagogam ir emocionālais kontakts ar bērnu;
- pedagogs līdzdarbojas rotaļā un netieši virza bērna darbību vārdu krājuma paplašināšanā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt pedagoģisko, psiholoģisko literatūru par rotaļu.
2. Pētīt runas attīstības iezīmes 2-3 gadu vecumā.
3. Pētīt rotaļu nozīmi jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšanā.
4. Praktiski apkopot un analizēt iegūtos rezultātus, izstrādāt secinājumus.

Pētīšanas metodes:

1. Teorētiskā metode: pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras pētīšana un analīze.
2. Empīriskās metodes:
  - novērošana;
  - pārrunas;
  - datu matemātiskā apstrāde.

Pētījuma bāze: "X" pirmsskolas izglītības iestāde.

Pētījuma struktūra: ievads, teorētiskā daļa, secinājumi, literatūras un avotu saraksts.

1. Rotaļa jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstības sekmētāja

1.1. Valodas attīstības iezīmes 2-3 gadu vecumā

Valodas attīstība agrīnajā bērnībā ir priekšnoteikums pilnvērtīgai tālākai valodas attīstībai, liela nozīme ir videi un apstākļiem, kādos bērns aug, tiem jāatbilst viņa attīstības periodam.

Psihologi par agrīno bērnību sauc bērna attīstību no 1 līdz 3 gadu vecumam (Svence, 1999, 62). Dažos literatūras avotos tas tiek dēvēts par mazbērna periodu jeb agro bērnību, pedagoģijā tas tiek saukts par jaunāko pirmsskolas vecumposmu.

Valoda ir zīmju sistēma, ko lieto, lai sazinātos, izteiktu domas, fiksētu informāciju; izglītības sistēmā – zināšanu sniegšanas un apgūšanas līdzeklis. Valodas kā domu izteikšanas un sazināšanās līdzekļa vēsturiski nosacīts vērtību kopums, kas izpaužas valodas skaņu un leksiski gramatiskās izteiksmes līdzekļu pilnīgumā, sakārtotībā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 184). Valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārtni. Valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 81). A.Ļubinska skaidro, ka valoda ir sabiedriska parādība. Radusies tajā tālajā laikā, kad, apvienojušies kopīgai praktiskai darbībai, pirmatnējie cilvēki izjuta vajadzību viens otram kaut ko pateikt, valoda attīstījās reizē ar sabiedrības attīstību (Ļubļinska, 1979, 254).

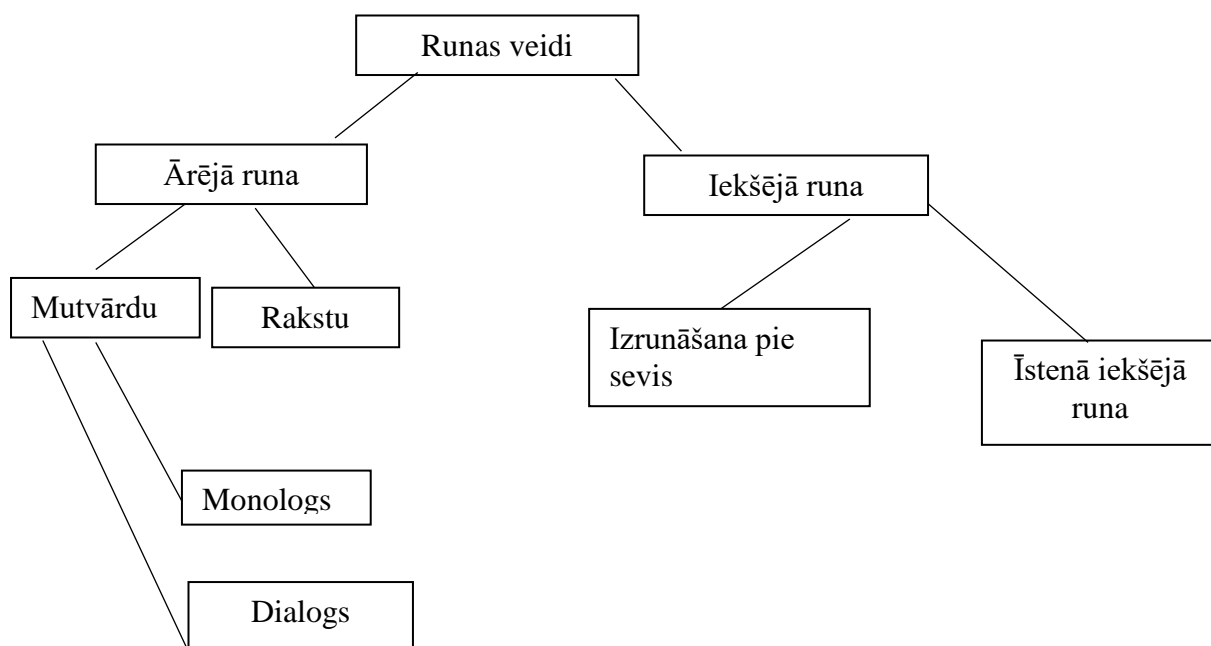
Valodu prasme ir vienas no svarīgākajām cilvēka intelektuālās, emocionālās un sociālās attīstības prasmēm. Labas valodas zināšanas, bagātīgs vārdu krājums ļauj cilvēkam brīvi justies sabiedrībā, kurā tas dzīvo (Eglīte, 2015, 30). Ar valodas palīdzību cilvēki sazinās, apmainās domām, tomēr tas vēl nav viss, kāpēc cilvēki sarunājas. Runāšanai lielākoties ir kāds uzdevums, kāds mērķis, kas jāsasniedz. Šādā nozīmē mēs saprotam vārdisku darbību, vārdu kā darbības līdzekli (Alekste, 2003, 14).

Lai izteiktu savas domas un saprastu citu izteiktās domas, katrs cilvēks izmanto dzimto valodu. Jaundzimušais bērns atrod dzimto valodu jau gatavā veidā (Ļubļinska, 1979, 255). Runa ir saziņas veids, ko veido valodas vārdi un frāzes. Runāšana, teksta veidošana, domu izteikšana saziņas procesā. Vēsturiski izveidojušies saziņas forma kuras līdzeklis ir valoda (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150).

Bērna augšanas procesā jēdzienam attīstība ir divejāda nozīme. Pirmkārt, tas ir kvalitatīvs process, kas saistīts ar organisma strukturālām pārmaiņām – ķermeņa šūnu diferencēšanos jeb specializēšanos un jaunu šūnu grupu jeb audu veidošanos. Tā nobriest atsevišķi orgāni un orgānu sistēmas. Otrkārt, jēdziens “attīstība” tiek lietots arī plašākā nozīmē un ietver sevī gan kvalitatīvo, gan arī kvantitatīvo aspektu (Puškarevs, Golubeva, 1999, 10). Bērna valoda tās sākumposmā tomēr ir kā vienkāršots pieaugušo valodas variants, tātad samērā unificēta sistēma ar raksturīgām gramatiskām pazīmēm, bet vienlaikus tā ir estētiski baudāma, daudznozīmīga, tēlaina, prātnieciska un asprātīga, jo bērns interesējas par visu, kas viņam atklājas gan dabas, gan kultūras pasaulē, un to nav iespējams ierobežot tikai deklināciju un konjugāciju paradīgmās un viennozīmīgu vārdu savienojumos (Markus, 2007, 44).

Sabiedrības attīstības procesā cilvēkam izveidojušies dažādi runas veidi. Katrs no tiem rodas attiecīgā cilvēka etapā.

Ārējās runas galvenās atšķirīgās īpatnības ir, pirmkārt, - to var novērot citi un, otrkārt, tā ir izvērsta. Iekšējā runa, kas apkalpo domāšanu, savukārt ir lakoniska. Ārējās runas “pārvēršanās” un uz tās pamata iekšējās runas veidošanās process cilvēkam ir ļoti sarežģīts (sk.1.attēlu) (Vorobjovs, 2000, 98).

1.attēls. Runas veidi (Vorobjovs, 2000, 98)

Bērnā vispirms rodas ārējā dialogiskā runa, pēc tam – ārējā monoloģiskā runa, t.i. runāšana pie sevis vai iekšējā runa, un visbeidzot veidojas rakstu runa.

Runas pamatvienība ir vārds, kas pilda vairākas funkcijas;

Pirmkārt, vārds apzīmē kādu priekšmetu, norāda uz to, izsauc apziņā tā tēlu.

Otrkārt, vārds dod iespēju analizēt priekšmetus, ieraudzīt to būtiskās pazīmes, iekļaujot tos tajā vai citā grupā, ļauj atspoguļot dziļākas, ārēji neredzamas priekšmetu īpašības un savstarpējās sakritības. Šo funkciju sauc par vārda nozīmi (Vorobjovs, 2000, 97). Vārds vienmēr attiecas nevis uz kādu atsevišķu priekšmetu, bet uz veselu priekšmetu grupu vai veselu priekšmetu klasi (Vigotskis, 2002, 14).

G.Svence runājot par uztveri un domāšanu atsaucas, ka Ž.Piažē izveidojis teoriju par bērnu intelektuālo attīstību, par pamatu ņemot apgalvojumu, ka bērna domāšana ir galvenā kognitīvā izziņas procesa attīstībā. Domāšana ir pamatā arī runai. Vispirms attīstās domāšana, runa veidojas sekundāri. Pirms bērni sāk runāt, viņos veidojas “iekšējās shēmas”, viņi interpretē pasauli pēc tām, grupējot priekšstatus un tēlus, asociācijas, kas uzkrājušās atmiņā (Svence, 1999, 68).

Videi ir būtiska nozīme runas attīstībā, tas ko bērns dzird, redz, mantas ar kurām darbojas, aktivitātes kurās piedalās, komunikācija ar pieaugušo. A.Ļubļinska piemin, ka runas apguve laikā no 1 gada 6 mēnešu vecuma līdz 3 gadiem rada nozīmīgas izmaiņas bērna mijattiecībās ar apkārtējo pasauli, maina viņa pozīciju cilvēkos un attieksmi pašam pret sevi. Runas nozīme ir ļoti liela (Ļubļinska, 1979, 265). D. Markus atsaucas uz V.Rūķes-Draviņas atzinumu, par īpaši svarīgu cilvēka valodas attīstības posmu mūža pirmajos četros gados: “..jo tad izveidojas indivīda pirmā valoda un priekšstats par valodas sistēmu vispār. Tas ir vienreizējs un neatkārtojams process. Vēlākos gados, gan skolā, gan dzīvē cilvēks var iemācīties klāt vēl kādu jaunu valodu, arī daudzas citas valodas, bet tad viņam jau pamatā ir izveidojusies valoda – priekšstats par vienas kādas valodas uzbūvi, pieredze par skaņām un to veidošanu, par to, kā funkcionē, sazinoties ar apkārtni, runātais vai dzirdētais vārds ” (Markus, 2003, 9).

Psihologijas doktore G.Svence runas attīstību bērniem no 1 līdz 3 gadiem attēlo šādi:

1.gads - pirmie saprotamie vārdi;

1,5 gadi – divu vārdu kombinācijas;

No 2 līdz 2,5 gadiem garāki vārdu savienojumi, izteicieni;

3 gadi – runu veido vienkārši teikumi, bērni sarunājas, bet ne vienmēr atbild

(Svence, 1999, 74).

Viens no galvenajiem otrā gada darbiņiem ir vārdu ktrājuma paplašināšana, jēdzienu apgūšana. Runa var būt vēl neskaidra, saprotama tikai savējiem, tomēr mazuļa vārdnīca kļūst arvien biezāka, viņš turpina apgūt tādus jēdzienus kā pareizi un nepareizi, liels un mazs, augšā un lejā. Bērns šajā vecumposmā iemācās runāt teikumus, kas sākumā sastāv vismaz no diviem vārdiem. Tātad jāapgūst ne tikai lietvārdi, bet arī darbības vārdi, īpašības vārdi. Svarīgi, lai mazais mācētu vispārināt, izprastu, ka,

piemēram, ar vārdu krēsls var apzīmēt ne tikai vienu konkrētu, bet ļoti dažādus sēžamos (Irbe, Lindenberga, 2014, 86).

Runas attīstīšana ir ļoti svarīgs pirmsskolas pedagogijas uzdevums. Īpaši nozīmīgs ir trešais dzīves gads, kad strauji paplašinās vārdu krājums. Līdz šim vecumam bērna runā dominē lietvārdi, bet divu trīs gadu vecumā līdztekus apkārtējo priekšmetu nosaukumiem bērns apgūst prasmi nosaukt arī darbības, mācās saprast, ka vienu un to pašu darbību var attiecināt un vairākiem priekšmetiem, lietām, notikumiem, attiecībām (Purmale, Uršuļska, 2015, 133).

Pilnveidojoties darbībām, pieaug saskarsme ar apkārtējiem, paplašinās bērnu vārdu krājums, I.Miltiņa (2005) apkopojusi dažādu autoru datus par bērna vārdu krājuma apjomu un tā pieaugumu, taču viennozīmīgi parādās straujš, lēcienveida vārdu skaita pieaugums vecumā 3 gadi – 4 gadi (sk.1.tabulu).

1.tabula.Vārdu kvantitatīvais pieaugums dažādu autoru skatījumā (Miltiņa, 2005, 39)

Bērna vecums	Vārdu min./maks.	Autors
2 gadi	30-40 vārdi	M.Hvatcevs
3gadi	ap 300 vārdu	
4 gadi	ap 2000 vārdu	
2gadi – 2 gadi 6 mēneši	171 – 509 vārdi	O.Pravdina
3gadi – 4 gadi	598 – 2346 vārdi	
2gadi – 3 gadi	ap 115 – 440 vārdu	V.Rūķe-Draviņa
3gadi – 4 gadi	pāri 1645 vārdi	
2 gadi – 2,5 gadi	ap 50 – 200 vārdu	K.Smiltiņa, L.Strika
3 gadi – 3,5 gadi	ap 500 – 800 vārdu	
4 gadi	1500 – 2000 vārdi	

Agrās bērnības vecuma bērnu galvenā audzināšanas forma ir pieaugušā un bērna emocionāla sadarbība. Pieaugušais ļoti saudzīgi un iejūtīgi pievēršas pie bērna ar runu, darbošanos un bērns uz to atbild.

Pirmajos trijos gados bērnam veidojas valoda, tādēļ svarīgi, lai mazulis dzirdētu melodijas, ritmu, intonācijas, kas tuvas viņa dzimtajai valodai (Brice, 2010, 6). Valodas apgūšana ir ļoti grūts un sarežģīts process, tādēļ sensitīvais valodas periods turpinās ilgāk nekā citi. Pieaugušie gūst nojausmu par to, mācoties kādu jaunu valodu. Taču sensitīvā

valodas perioda laikā bērns pārspēj mūs visus, paveicot šo grūto uzdevumu labprātīgi, ar prieku – vienkārši dzīvojot (Prudņikova, 2004, 25).

Valodas attīstības iezīmes V. Kalniņa un Dz.Skrube iedala atbilstoši bērna vecumam:

- Pirmā dzīves gada laikā bērna runas attīstībā notiek lielas pārmaiņas un virzīšanās uz priekšu, attīstās balss reakcijas, runas atdarināšana un runas izpratne, veidojas pirmie vārdi. Runa veidojas par sazināšanās funkciju.
- Otrajā dzīves gadā turpinās runas atdarināšana un izpratnes attīstība, veidojas aktīvā runa (galvenokārt tiek apgūts vārdu krājums).
- Trešajā dzīves gadā vērojams straujš runas attīstības kāpinājums. Šajā vecumā bērns daudz runā un dara to ļoti labprāt. Viņš labāk saprot apkārtējo cilvēku runu, un tāpēc paveras plašākas iespējas arī paša bērna runas attīstībai. Bērns spēj izteikt vienkāršus spriedumus, veidot pareizus teikumus (Kalniņa, Skrube, 1983, 20).

Valodas attīstību laika posmā no 2 līdz 3 gadiem pēc Š.Gazalas ietekmē vairaki faktori: iedzimtība, dzimums un saskarsme ar valodu, un to veido divas dažādas prasmes – spēja runāt pašam un spēja saprast citu cilvēku sacīto (Gazala, 2009, 111). Š.Gazala runas spēju iezīmes bērniem attēlo uzskatāmā veidā (sk.2.tabulu).

2.tabula. Runas spējas (Gazala, 2009, 115)

Vecums	Runas spējas	Apraksts
24 -36 mēneši	Izmanto daudz jaunu vārdu	2 gadus veca mazuļa vārdu krājums paplašinās ļoti strauji.
	Sāk lietot teikumus, kas sastāv no 2 vai 3 vārdiem.	Teikumos lieto gan lietvārdus, gan darbības vārdus. “Mest bumbu”, ”Mašīna brauc”.
	Veido dažus pabeigtus teikumus.	“Mamma iet prom” vai “Džūlija grib vēl”.
	Vēl joprojām runā “savā valodā”.	Pieaugušie saprot apmēram 60-70% no mazuļa valodas.
	Pareizi lieto “es” un “mans”	Vairs nejauc “es” un “mans”.

Bērna attiecības un sadarbība ar citiem cilvēkiem ir stimuls valodas attīstībai. Bērns dzīvo sabiedrībā, viņš grib runāt un saprast, ko runā pārējie. Viņš gribētu saprast arī, ko domā sunītis, kaķītis, puķes un koki, bet vismaz – ko runā cilvēki (D.Markus, 2015, 8). Bagātināt vārdu krājumu bērniem nozīmē sistemātiski iemācīt vārdus, kurus grūti apgūt patstāvīgi. Ar rotaļas palīdzību šos vārdus jānostiprina bērna runā. J.Bullarda saprasto vārdu skaitu atbilstoši vecumam attēlo tabulā (sk.3.tabulu).

3.tabula. Runas spējas (Bullarda)

Bērna vecums	Vidējais teikuma garums	Saprasto vārdu skaits vārdu krājumā
24 mēneši	2-4 vārdi	500-2000 vārdi
36	4-5 vārdi	1000-5000 vārdi
48	5-6 vārdi	3000-10000 vārdi
60	6 un vairāk vārdi	5000-20000 vārdi

Pieaugušā prātam, jūtām un ķermenim jau ir iepriekšējā pieredze, bērnam pārsvarā viss ir jauns, viņš izmanto savas nelielās koncentrēšanās un izpratnes spējas, lai radītu valodu (Markus, 2007, 28). Runas darbības nepilnīga attīstība neļauj bērnam pilnībā apgūt brīvās komunikācijas procesu, tādā veidā traucējot runas, domāšanas un izziņas attīstību, bremsējot arī pasaules izziņāšanu, kā arī negatīvi ietekmējot personības pilnveidošanos un uzvedības ieradumus (Stangaine, 2014, 4).

Balstoties uz autoru D. Lieģenieces, D.Markus, A.Vorobjova, G.Svences, L.Vigotska sacīto var secināt, jo vairāk bērns attīsta valodu, jo bagātīgāks ir viņa vārdu krājums, jo daudzveidīgāk un plašāk attīstās viņa domāšana, tas ļauj meklēt atbildes uz jautājumiem, valoda rosina jaunus domāšanas modeļus, fantāziju. Valoda, valodas attīstība ir visnoslēpumainākais un apbrīnojamākais bērna attīstības posms, tās pilvērtīgu attīstību ietekmē ārējie faktori, ja bērnam būs plašas iespējas dzirdēt valodu, viņš runās vairāk.

1.2. Rotaļa bērnu valodas attīstībā

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca rotaļu raksturo kā interesantu, izklaidējošu rakstura nodarbību grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās

darbība bērniem pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā, bērņības būtiska sastāvdaļa, bērņa attīstības un audzināšanas pamatveids. Ar rotaļām bērni vispusīgi izkopj un pilnveido savus fiziskos un garīgos dotumus un dotības. Tā ir viena no netiešo pedagoģisko prasību izpausmes formām. Jūtu, domāšanas un jaunrades skola (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150).

Latviešu literārās valodas vārdnīcā rakstīts, ka rotaļa ir darbība, darbības kopums, ko veic, lai sagādātu prieku, izklaidēšanos un kam parasti ir raksturīga iztēlē radīta situācija un darbības objekti, kādu norišu, cilvēku, dzīvnieku u.tml. atdarināšana. Rotaļa ir brīva darbība, kur noteicoša loma ir rotaļnieka iztēlei (Dzintere, Boša, 1997, 17). G.Svence uzskata, ka bērni 1-3 gadu vecumā vispirms atklāj priekšmetu sociālo lietojumu un simboliskas darbības saistās arī ar rotaļām (Svence, 1999, 66). Rotaļa ir izziņas un orientācijas veids reālajā pasaulē, laikā, telpā, lietās, dzīvās būtnēs, struktūrās un cilvēkos. Iesaistoties rotaļas procesā, bērns mācās dzīvot mūsu simboliskajā pasaulē, domu un vērtību pasaulē, tajā pašā laikā izzinot, izmēģinot un mācoties (Freiberga, Priede, 2007, 50).

Rotaļa ir viens no cilvēka nemateriālās darbības veidiem. Tā ir ne tikai viena no kultūras formām, bet neatņemama kultūras sastāvdaļa. Teorētiskajos avotos rotaļa tiek skaidrota kā neatņemama bērņa un pieaugušā dzīves sastāvdaļa. D.Dzintere un R.Boša uzskata, ka rotaļa ir dzīves pavadonis. Bērns un rotaļa ir nesaraujami saistīti, jo tā bērņā rada prieku, enerģiju, kā arī attīsta viņu (Dzintere, Boša, 1997, 15).

Bērņiem rotaļa ir īpašs darbības veids, kur viņi var manipulēt ar priekšmetiem no pieaugušo pasaules, tādā veidā argūstot sociālās uzvedības normas (Психология человека от рождения до смерти, 2002, 178).

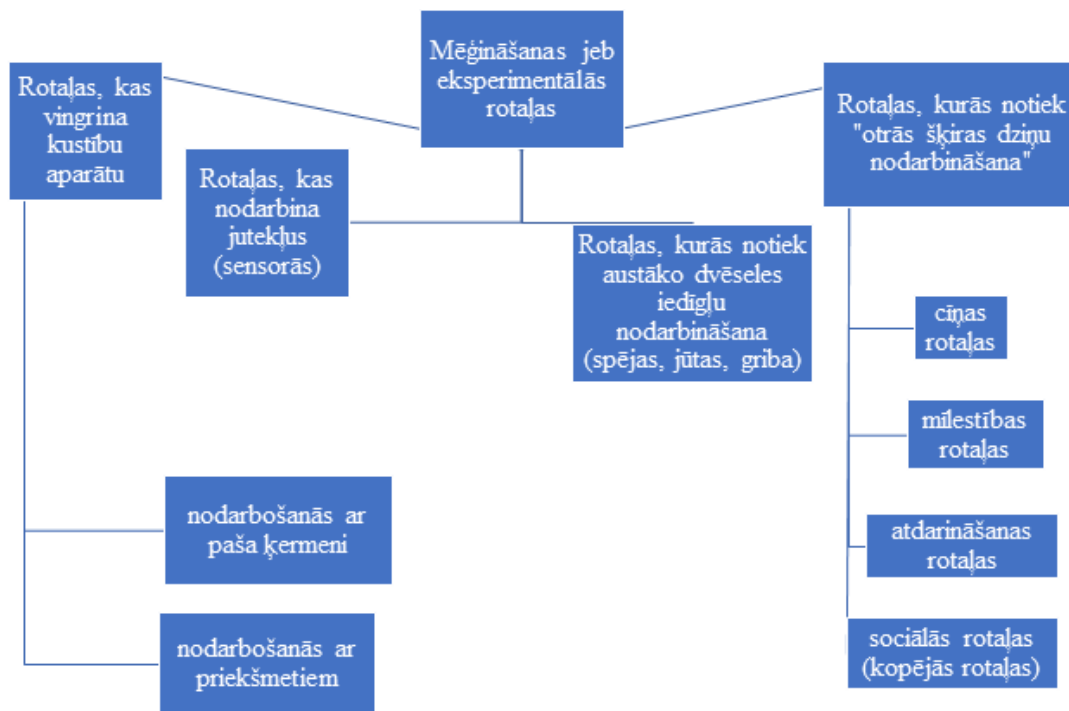
Rotaļai bērņībā ir ļoti nozīmīga loma – tas ir viens no bērņa galvenajiem darbības veidiem, kas brīvi un priecīgi veicina viņa emocionālo, intelektuālo un fizisko darbību, tā veidojot viņa pasaules izjūtas pamatu (Stikāne, 2015, 205). Rotaļa ir pirmsskolas vecuma bērņu dzīvesveids. Rotaļā viņš rada savu domu, jūtu un izjūtu pasauli – viņš domā, sacer, salīdzina, runā, izdomā, izpildot lomu, priecājas, skumst, smejas un dusmojas. Viņš rotaļā mācās, strādā, vēro, zīmē, eksperimentē, gatavo rotaļlietas (Dzintere, Stangaine, 2007, 5). A.Ļubļinska skaidro, ka rotaļa ir aktīva forma, kādā bērns atspoguļo apkārtējo dzīvi (Ļubļinska, 1979, 99).

Rotaļās pavadītais laiks izsargā bērņus no nedarbiem, garlaicības, vingrina un stiprina muskuļus, “asina jutekļus, cilā prātu” un māca apkārtējās lietas iepazīt un ar tām darboties. Bez tam rotaļā ir iespējams vingrināties, kļūdīties, kļūdu labot, neradot zaudējuma sajūtu. Rotaļas zaudējumiem patiesībā nav nemaz zaudējuma raksturs, jo bērns pats spēj tos labot,

apgūstot lietu sakarības un praktiskuma paņēmienus. Vienu rotaļu ir iespējams atkārtot vairākkārt un šie atkārtojumi ir gribas stiprinātāji (Vigule, 1998,21).

D.Dzintere un R.Boša pauž O.Svenne uzskatu, ka rotaļa ir kā tilts, kas savieno bērna “es gribu” ar viņa mazo, vēl nespējīgo “es varu”. Tas viss rada bērnam rotaļu prieku. Prieks bērnam rodas tad, ja viņam ir iespēja izmēģināt līdz šim vēl nenojaustās spējas. Tādejādi bērnam rodas spēka un veiklības nojauta (Dzintere, Boša, 1997, 17).

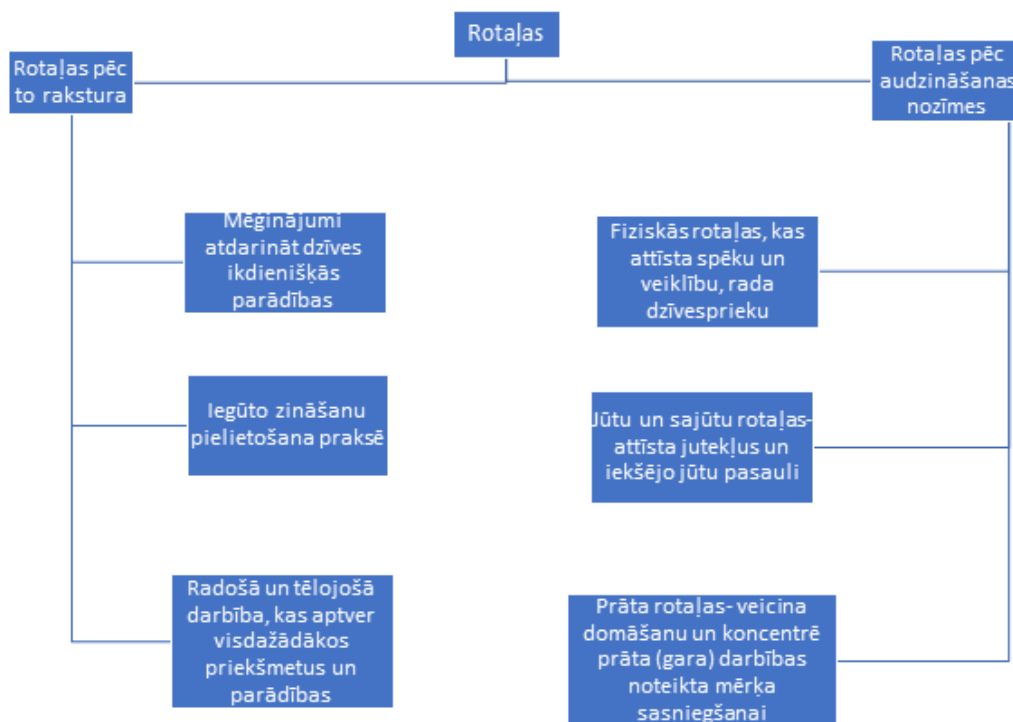
Rotaļu kvalifikācijā ir dažādas pieejas, kas vēlreiz norāda uz rotaļas daudzveidīgajām funkcijām. Zinātnieki visbiežāk rotaļas grupē saistībā ar pētāmo problēmu, praktiski ar rotaļas audzinošo nozīmi. Rotaļā bērni gūst pieredzi un mācās ar visām maņām – dzirdi, redzi, tausti, ožu. D.Dzintere un I.Stangaine paužot domu par rotaļu kvalifikācijā atsaucas K.Gross, kurš pētīdams rotaļas kā bērnu iedzimto instinktu paudējas un vingrinātājas, tās iedala (sk.2.attēlu).

2.attēls. Rotaļu iedalījums pēc K.Gross

Rotaļājoties bērni dabiskā ceļā attīsta savu fizisko, emocionālo pasauli un pauž to atkarībā no vecuma aktīvā, daļēji verbālā formā. Bērniem, pretēji pieaugušajiem, ķermeniskais un garīgais ir cieši saistīti. Bērns spēlējoties nekavējoties parāda savas jūtas, atklāj, kas viņu uztrauc un kas ir svarīgs. Iepazīstot pasauli, bērns uzreiz atspoguļo savus atklājumus (Batņa, 2007, 92).

Kvalificējot rotaļas D.Dzintere un I.Stangaine atsaucas uz F.Frēbelu, kurš pirmais pirmsskolas pedagogijā izdalīja rotaļu kā īpašu bērnu attīstības līdzekli. Viņš rotaļas grupē divējādi (sk.3.attēlu) (Dzintere, Stangaine, 2007, 29).

3.attēls. Rotaļu iedalījums E.Frēbels (Dzintere, Stangaine, 2007, 29)

D.Dzintere un I.Stangaine uzsver, ka īpašu ieguldījumu rotaļas kvalifikācijā saistībā ar attīstību ir devis Ž.Piažē. rotaļas attīstībā viņš izdala trīs komponentus: vingrinājumus, simbolus un noteikumus.

1. Rotaļas vingrinājumi (sensormotoriskās), kas parādās jau pirmajos dzīves mēnešos. Attīstoties bērna runai viņi sāk uzdot jautājumus, izskaidrot savas darbības.
2. Simboliskas rotaļas, kas attīstās noteiktā secībā – simbolisko shēmu pārņemšana uz jaunu priekšmetu; īpašību piedēvēšana priekšmetam, pēc tam sev. Simboliska rotaļa ir egocentriska domāšana.
3. Rotaļas ar noteikumiem, kas sāk parādīties četrus gadus vecumā. Tie ir noteikumi, kas ir mantoti no paaudzes paaudzē, vai arī tie rodas pēkšņi. Te izpaužas sensorisko kustību elementi saistībā ar indivīda sacensību (Dzintere, Stangaine, 2007, 30).

L.Priede apkopojot dažādu autoru izteikumus par rotaļas lomu secina:

- Rotaļa ir bērna nepieciešama dzīves sastāvdaļa, jo tā palīdz viņam izprast pasauli (dabu). Rotaļājoties bērns ir pētnieks. Viņš izpēta pats sevi (spēku,

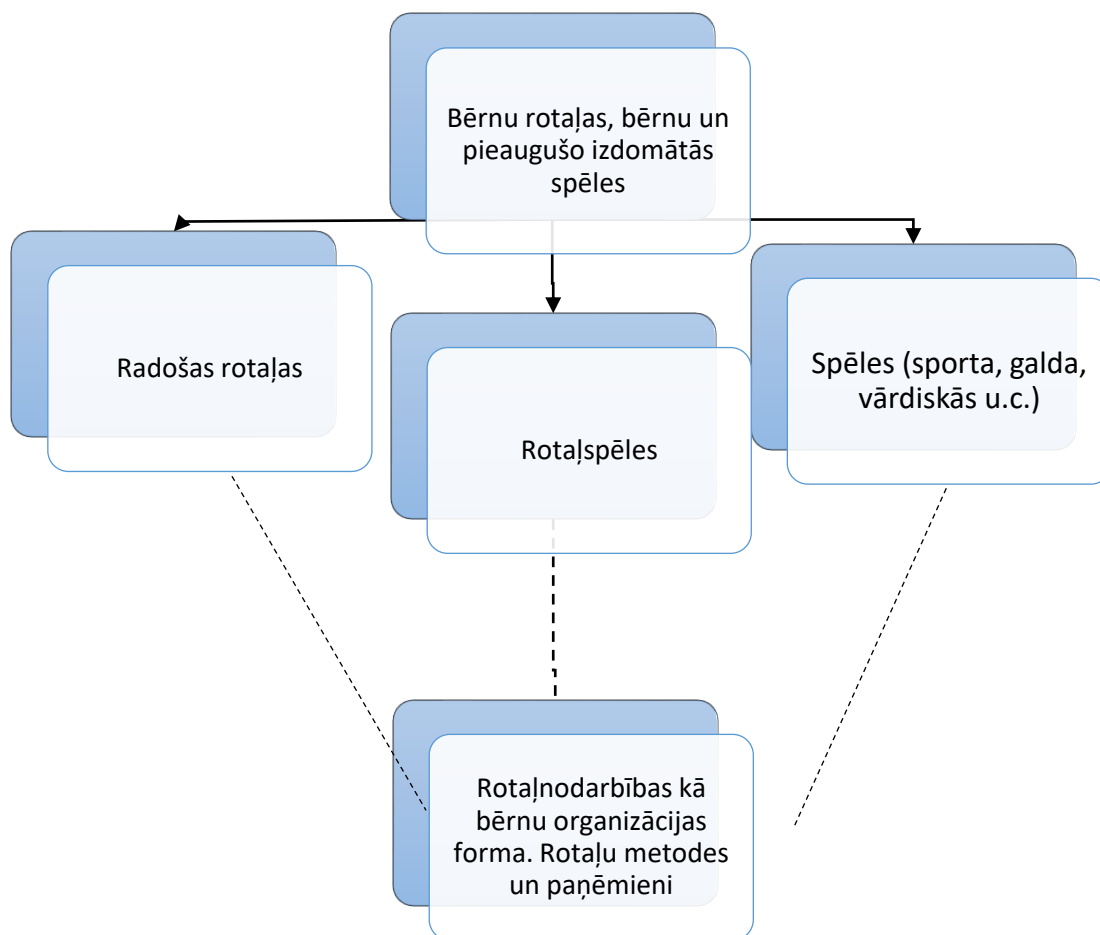
vājumu, varēšanas, intereses). Rotaļā bērns pēta arī dažādus objektus, norises, pārvērtības;

- Rotaļa parāda, ko bērns zina, interpretē apgūto, zināmo un veido viņa darbības iekšējo plānu, kuru viņš pielietos citās situācijās;
- Rotaļa sekmē fizisko attīstību. Bērns var lekt, mest, skriet, ķert, jaunākajā pirmsskolas vecumā veicot šīs darbības veidojas izpratne par darbības vārdu (Priede, 2007, 50).

Bērība ir cilvēces kultūras un savas tautas tikumisko tradīciju apguves pirmais posms, primārais un galvenais socializācijas posms. Rotaļas nabadzība, primitīvisms nesekmē bērnu komunikatīvo prasmju attīstību, pozitīvu attiecību veidošanos kopējā rotaļā (Dzintere, Stangaine, 2007, 11). Rotaļdarbība veicina bērna individualizācijas un socializācijas procesus, kas saistīti savā starpā un tomēr polāri virzīti. Abos attīstības virzienos nepieciešamais sasniegumu nosacījums ir jaunas pieredzes apguve (Špona, Jermolajeva, 2015, 14).

Bērns izrāda vēlmi runāt, ko nereti dēvē par viņa runas aktivitāti. Pirmsskolas vecumā šī intelektuālā aktivitāte saistīta ar emocionālu attieksmi pret vienu vai otru parādību vai priekšmetu. Visa tā pamatā ir intereses motivācija, kas iekustina, virza rīcību un uzturot to ilgāku laika posmu. Bērns vēlas uzzināt, runāt, jautāt, pētīt, darboties un sadarboties (Dzintere, Stangaine, Augstkalne, 2014, 119). Pirmsskolas vecuma bērniem rotaļa ir veids caur kuru iekustināt šo intelektuālo aktivitāti.

Pirmsskolā saistībā ar rotaļu lieto dažādus jēdzienus – radošā rotaļa, spēle, rotaļspēles, rotaļnodarbības, kā pamatuzdevums viņām var būt vārdu krājuma bagātināšana. Jēdzienā ‘rotaļas’ plašākā nozīmē iekļaujam radošās (bērnu pašizdomātas) rotaļas un spēles (pieaugušo izdomātas ar noteiktu mērķi un noteikumiem). Rotaļspēles un bērnu izdomātas spēles it kā atrodas starp radošajām rotaļām un spēlēm. Reizēm tās ir spēles ar lomām, kurām nav stingri noteikumi, reizēm tās ir spēles, kuru noteikumus izdomājuši paši bērni (Dzintere, Stangaine, 2007, 40) (sk. 4.attēlu).

4.attēls. Bērnu rotaļas (Dzintere, Stangaine, 2007, 40).

Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstību labvēlīgi ietekmē roku un pirkstu kustības, kuras apvieno kopā ar nelieliem dzejojīšiem, kustību rotaļas, rotaļas ar dabas materiāliem. B.Brice atsaucas uz D.Dzintere un R.Kaņepēja atzīmē, ka pirkstu rotaļas un spēles:

- attīsta smalkās muskulatūras kustību koordināciju;
- palīdz sagatavot bērna roku rakstīšanai un citu dzīvei nepieciešamu kustību veikšanai;
- ir viens no runas attīstīšanas un traucējumu novēršanas palīg līdzekļiem;
- veicina stimulāro domāšanu, t.i. prasmi vienlaicīgi domāt par vairākām vienlaikus izpildāmām darbībām;
- vingrina bērna uzmanību, atmiņu un koncentrēšanās spējas (Brice, 2007, 7).

Roku un pirkstu vingrinājumi var būt ļoti dažādi. Tie palīdz attīstīt sīko pirkstu muskulatūru, tādejādi veicinot bērnu garīgo attīstību, stimulējot runas centru darbību. Bērni kļūst veiklāki elementāro pašapkalpošanās iemaņu veikšanā, kā arī acīmredzami uzlabojas iemaņas tēlojošās darbībās. Vēlāk arī lasīšanas un rakstīšanas procesa apguvē

mazāk sarežģījumu (Šternfelde, 2017, 5). Dž. Bruners uzskata, ka pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstības veicināšanā īpaši svarīga ir rotaļa. Tieši rotaļā bērns valodu un runu apgūst kontekstā ar praktisku darbošanos, un viņa runas neprecizitātes nav saistītas ar nepatīkamām sekām, kā tas mēdz būt mācībās (Stangaine, 2014, 4).

Jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem galvenais rotaļnodarbības veids ir darbošanās ar priekšmetiem. Rotaļas ar dabas materiāliem (kastaņi, zīles, smiltis, u.c.) rada patīkamas sajūtas, attīsta sīko pirkstu muskulatūru, koordinētas roku kustības.

Bērna agrīnajā vecumā īpaši svarīgi, lai tādi audzināšanas līdzekļi, kā, piemēram bērnu dziesmas, atstātu uz viņa maņām pēc iespējas skaistāku, ritmiskāku iespaidu. Uzsvars jāliek mazāk uz saturu, bet vairāk uz skaistu skanējumu (Šteiners, b.g., 29). Bērnu runas attīstības un muzikālās dzirdes sensitīvo fāžu periodi sakrīt. Mūzikas prasmes un iemaņas, kas apgūstamas jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem:

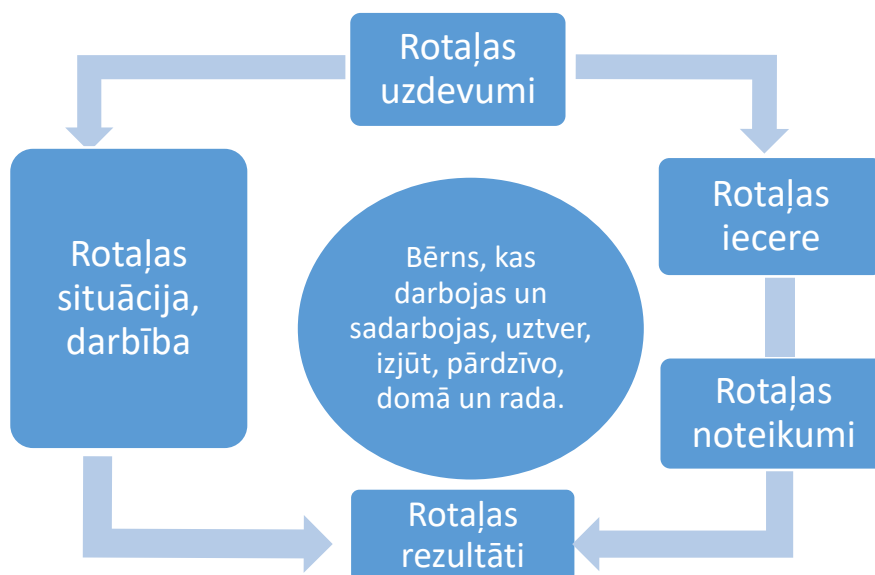
- ieklausīties un atpazīt sadzīves trokšņus, muzikālās skaņas, skaņu rīku radītas skaņas;
- rotaļu veidā pētīt dažādu skaņu rīku skanējumu;
- atpazīt bieži dzirdētu dziesmu, rotaļu, deju melodijas;
- spēlēt pirkstiņrotaļas;
- spēlēt rotaļas, kas saistītas ar paša ķermeņa iepazīšanu;
- spēlēt rotaļas, kurās tiek atdarināti dzīvnieki;
- mācīties skandējamos dzejoļus, tautas dziesmas ar izteiktām kustībām;
- spēlējot ritma instrumentus, uztvert skaņdarba beigas un , mūzikai izskanot, beigt spēlēt;
- kustēties mūzikas pavadījumā, dejot, vingrot ar dažādiem atribūtiem (Brice, 2010, 21).

M.Montesori vislielāko nozīmi ir piešķīrusi tēmai, kas mūsdienās, domājot par mazajiem bērniem, laikam gan nekad neienāktu prātā. Viņa ar apdomu ir runājusi par *lavro* – par darbu. To darot, viņa balstījās uz novērojumiem, kurus mēs arī patlaban varam veikt ar bērniem, ja raugāties uz viņiem no zināma atstatuma (Miller-Hohāgen, 2011, 51).

Pirmsskolēna gribas pirmavots ir vajadzības, tās ierosina darbību, rada motivāciju un dod nepieciešamo spēku iedomāta mērķa sasniegšanai. Darbības mērķi veido pats bērns, tādēļ to nevar uzspiest, nevar mainīt ar varu. Brīvā rotaļā, motivētā darbībā bērns pārvar šķēršļus, grūtības, apgūst jaunas prasmes, nostiprina iemaņas, apzinās savu spēku, pauž neatkarību (Vigule, 2014, 11). Rotaļa vienmēr sniedz daudz vairāk, ja bērns sevi izjūt

patīkamā situācijā, kad viņš iztēlē var veikt varoņdarbus un saskatīt savu nākotni kā kaut ko nozīmīgu un daudzsoļu (Rodari, 1997, 103).

Rotaļas uzdevumi ir rotaļspēles kodols, kam ir pakļauta rotaļas iecere, rotaļu darbība un uzdevumi. Uzdevumam atbilst rezultāts, proti, ko bērns iemācījies rotaļā (Dzintere, Boša, 1997, 19) (sk.5.attēlu).

5.attēls. Rotaļspēles struktūra (Dzintere, Boša, 1997, 19)

Attēlā uzskatāmi parādīts, ja pedagogs par rotaļas uzdevumu izvirzīs vārdu krājuma papildināšanu, tad rotaļas darbībā uzdevums tiks realizēts.

I.M.Rubana atsaucas uz I.Maslo uzskatu, ka mācību procesam jābūt organizētam tā, lai skolēniem būtu iespējams mācīties, zināt, darīt, sadzīvot, būt pašam. Atbilstoši mācību uzdevumiem tiek izvēlētas metodes:

- skolēnu darbības aktivizēšanai;
- domāšanas procesu attīstīšanai;
- ieinteresēšanai;
- zināšanu apguvei;
- izpratnes veidošanai;
- prasmju apguvei;
- attieksmju un vērtību veidošanai;
- pozitīva emocionālā fona radīšanai;
- radošo spēju attīstīšanai;
- sadarbības veicināšanai;

- paškontroles attīstīšanai;
- zināšanu pārbaudei praksē (Rubana, 2004, 53).

Rotaļai piedēvē dažādas īpašības – tā ir brīva indivīda vēlmju izpaušme, kas īsteno daudzveidīgas funkcijas, tā ir aktivitāte, kurā cilvēks (bērns) gūst prieku, apmierinājumu no savas personīgās darbības (Dzintere, Stangaine, 2007, 16). Vācu psihologs F.Frēbels izvirzot spēlei attīstošu funkciju par galveno, par vienlīdz svarīgu uzskata arī mācīšanās funkciju, taču viņš uzsver, ka daudz svarīgāk ir spēles laikā mācīt izvirzīt darbības mērķi un apgūt pēc iespējas dažādākus darbības paņēmienus, nekā dot kādas konkrētas zināšanas (Kāposta, 1993, 17).

Pedagogam ir milzīgas iespējas attīstīt bērna dvēseles redzi un garīgumu ar personīgo attieksmi pret apkārtni, tajā skaitā lietu vidi (Lieģeniece, 1999, 131). Mēs visi – no šūpuļa līdz kapam – esam daudz laimīgāki, ja mūsu dzīves organizāciju nosaka gan iespēja veikt garākas vai īsākas izpētes darbības, gan mums pieejama mūsu pieķeršanās figūra (Boulbijs, 1998, 62).

Analizējot G.Svences, Ž.Piažē, Ļ.Vigotska, D.Dzinteres, I.Stangaines, D.Vigules, A.Ļubļinskas, D.Lieģenieces atziņas par rotaļu, rotaļdarbību var secināt, ka rotaļa ir neatņemama bērna dzīves sastāvdaļa pilnvērtīgai attīstībai. Rotaļājās ne tikai bērni, bet arī pieaugušie. Rotaļāšanās brīvība, rotaļu daudzveidība, rotaļāšanās prieks pilnvērtīgi attīsta bērna psiholoģiskos, fiziskos un jūtu mehānismus, veicina komunikatīvo prasmju veidošanos, sekmē runas attīstību, attīsta radošumu. Rotaļa rada apmierinājumu, attīsta iztēli, ļauj apjaust un realizēt savas spējas. Rotaļa ir kā mācīšanās līdzeklis, bērna Es izzināšanas līdzeklis, patstāvīga darbība balstīta uz savu spēju izvērtēšanu.

1.3.Pedagoga un bērna sadarbība rotaļā vārdu krājuma paplašināšanā

Bērība ir svarīgs posms cilvēka dzīvē, pamats turpmākajai dzīvei. Rotaļas ir veids, kā bērni apgūst ko jaunu. Bērna pirmie dzīves gadi svarīgi bērna emocionālajai un intelektuālajai attīstībai. Pirmskolas Izglītības mācību mērķis ir sekmēt bērnu vispusīgu un harmonisku attīstību, ievērojot viņu attīstības likumsakarības un vajadzības dzīvei nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvē, pamatojoties uz pozitīvas attieksmes veidošanu un mācīšanos darot. Pedagoģiskajā procesā bērnam apkārtējā pasaule un tās

likumsakarības jāiepazīst kopveselumā – integrējot mācību saturu. Pirmsskolas vecuma bērnu attīstība norit nevienmērīgi, tāpēc, plānojot pedagoģisko procesu, nepieciešams novērtēt bērna fizisko, sociālo un psihisko attīstību pēc izglītības iestādē apstiprinātiem kritērijiem, lai organizētu katra bērna individuālajai attīstībai atbilstošu, jēgpilnu un bērna attīstību veicinošu mācību procesu (Pirmsskolas Izglītības mācību satura programma, 2012, 4).

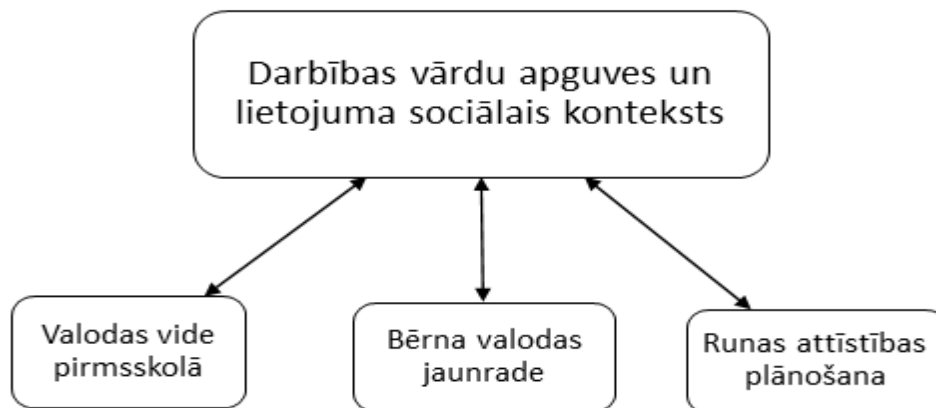
Pedagoga un bērna komunikācija un mācību procesu atvieglo Pedagoģiska procesa mērķtiecīga organizācija, veidojot audzinošu vidi, kurā skolēni jūtas brīvi, savā cilvēciskajā nozīmē nodrošina humāns pedagoģiskais darbības stils. Tā galvenā īpatnība ir skolēna un skolotāja mērķu tuvināšanās, skolēna vajadzību apmierināšana interesantās, netradicionālās darbības formās, kurās skolēni izjūt sevi kā darbības subjektu aktīvā līdztiesīgā sadarbības pozīcijā ar audzinātāju (Špona, 2006, 97). Pedagoģiski apzināti vadīt bērna attīstību, neliedzot viņam izjust atklājumu un radošu darbību brīvību, ir liela māksla (Markus, 2007, 35). Pozitīvās audzināšanas paņēmieni atmodina iekšējo potenciālu. Ja bērni uzklausā savu sirdsapziņu, viņi uzvedas labi, taču tā nav bezdomu paklausība. Viņi ciena citus ne jau aiz bailēm, bet gan tāpēc, ka uzskata to par pareizu. Viņi ir radoši, atsaucīgi, kompetenti, līdzjūtīgi, pārliecināti un mīloši (Grejs, 2001, 62).

Uzsākot bērnudārza gaitas 2 -3 gadu vecumā bērni šķiršanos no tuva cilvēka uztver visjūtīgāk. Bērnā šīnī vecumā nav īpaša vajadzība pēc saskarsmes ar citiem bērniem, adaptācijas periodā viņš orientējas uz pieaugušo. Adaptācija notiek veiksmīgāk, ja vecāki un pedagogs sadarbojas, tas palīdz emocionāli vecākiem pielāgoties jaunajiem apstākļiem, rada viņos miera sajūtu, ka bērns ir drošībā un tiks apmierinātas viņa personiskās vajadzības. D.Kājiņa un I.Aunīte uzskata ka bērnu veiksmīga adaptācija bērnudārzā realizējas, ja pedagogs spēj nodrošināt katra audzēkņa individuālās vajadzības un vecāku intereses, tad var izveidoties pozitīva saskarsme ar bērnu un viņa vecākiem (Kājiņa, Aunīte, 2006, 63).

Darbības kā pedagoģiskas parādības specifika izpaužas tādejādi, ka pedagoģiskajā procesā ir divi subjekti (skolēns un skolotājs) un divas savstarpēji saistītas un nosacītas darbības skolotāja darbība un skolēna darbība. Divu subjektu un viņu darbību sakari tiek īstenoti gan tieši, gan netieši – ārpus stundas ietvariem (Čehlova, 2002, 18).

Pedagogs ir tas, kurš pirmsskolas izglītības iestādē rada vidi pilnvērtīgai runas attīstībai, plāno savu pedagoģisko darbību ne tikai nodarbībās, bet arī ārpusnodarbību laikā. Dabiskas runas vide bērniem ir labvēlīga, ja ar viņiem sarunājas, reaģē uz bērnu runas uzplūdiem, veicina viņu vēlmi runāt, atbild uz jautājumiem. Pirmsskolas izglītības iestādē speciāli organizē runas vidi tā, lai tās attīstošais potenciāls būtu pēc iespējas

efektīvāks. Attīstības potenciālu veido tās iespējas, ko dod runas vide (sk. 6 attēlu) (Purmale, Uršuļska,2015, 137).

6.attēls. Darbības vārdu apguves lietojuma kognitīvais konteksts (Purmale, Uršuļska,2015, 137)

Atdarīnot bērns gūst priekšstatu par sevi un citiem. Vispirms viņš atdarina pats sevi, savas kustības, savas radītās skaņas, bet vēlāk sāk atdarināt arī ap sevi esošos cilvēkus, to kustības, žestus un mīmiku. Viss, ko bērns redz, dzird un sajūt, atstāj uz viņu iespaidu (Vigule, 1998, 16). Audzināšanas situācijas pamatu veido audzinošā darbība, kurā ir audzināšanas mērķis, tam adekvāts ir saturs un audzināšanas paņēmieni. Pie tam audzinošo darbību sekmē ne tikai pedagoga organizētā tiešā un netiešā darbība, bet arī pedagoga personības ietekme uz bērnu, bērnu kolektīva un tā atsevišķu locekļu ietekme, kā arī bērna pašaudzināšanas ietekme uz bērna personības attīstību (Lieģeniece, 1999, 75).).

Otrā dzīvības gada sākumā teikumi veidojas no diviem vai trim vārdiem un bieži ir nesaprotami tiem, kas pie bērna nav pieraduši. Bet valoda attīstās ātri, un, tuvojoties triju gadu vecumam, sākas bezgalīgie “kāpēc?”. Būtu svarīgi atbildēt vienmēr, jo bērna zinātkāre ir jāpatur modra. Jāatbild pareiziem vārdiem, jo tā ne tikai papildinām bērna zināšanas, bet arī gādājam par emocionālo stabilitāti (Bakisa, Romēns, 1997, 82). Sarunājoties un uzklausat bērnu, ir svarīgi, lai būtu acu kontakts, turklāt ieteicams atrasties ar bērnu vienā acu līmenī (Plaude, b.g., 35).

Viens no svarīgākajiem priekšnoteikumiem darbības vārdu krājuma paplašināšanā agrīnajā vecumā bērniem ir pieaugušā (pedagoga) un bērna emocionāli piesātināta saskarsme, kura netieši stimulē bērnu runāt. Runa rodas un pilnveidojas saziņā ar pieaugušajiem un vienaudžiem, to ietekmē arī apkārtējā vidē dzirdamie paraugi (sk.7.

7.attēls. Darbības vārdu lietojuma sociālais konteksts (Purmale, Uršuļska,2015, 137)

Ņemot vērā to, ka pirmsskolas vecumā bērnu pašrealizācija notiek rotaļā, skolotājam svarīgi izrādīt cieņu un nepārtraukt rotaļu, ja nav īpašas nepieciešamības. Pārtraukta doma nevar attīstīties. Rotaļa dod bērnam apmierinājumu. Pat šķēršļi, ko bērns rada sev rotaļas procesā, rada prieku un savu spēku apzināšanos (Pučure, 2000, 44).

Rotaļā pedagogam jāizvirza runas uzdevumi:

- veicam runu pēc bērna pašas iniciatīvas;
- veidojam dialogu ar bērnu šīs iniciatīvas uzturēšanai.

Lai to panāktu: attīstītam un pilnveidojam lielo un mazo muskulīšu (roku plaukstu, kāju pēdu un pirkstiņu, lūpu mēles, apakšžokļa) kustīgumu un to saskaņotu darbību. Uzturam bērna socializāciju – saskarsmes vajadzību. Bez tās nebūs runas vispār, arī pēc bērna iniciatīvas nebūs. Grūtību gadījumos jāvērsas pēc padoma pie speciālistiem. Bērnu nevar atstāt tikai ar sevi. Ja to atstāj bez ievērības, bērns sāk runāt ar sevi, t.i., ārpus situācijas un viņa rotaļām iezīmējas vienveidība, specializācija. Jo ilgāk atstājam vienveidīgumu, jo grūtāk viņu būs apmācīt. 3. Mudinām bērnu runāt, bet neradām spriedzi runas aparāta apakšējā laukā (runas elpošanas muskuļos), vidējā laukā (balsi veidojošos muskuļos), augšējā laukā (runas artikulācijas muskuļos, izrunu veidojošos muskuļos)(Irbe, Linenberga, 2014, 83-84).

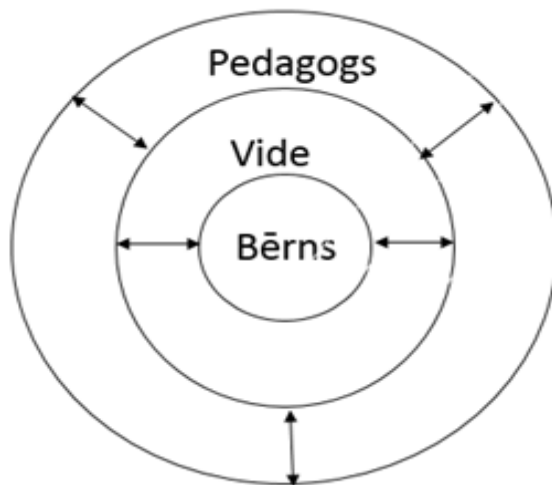
Tad, kad mēs ar bērnu sarunājamies, pētām dabu, apspriežam, kas tajā notiek, ievērojam interesantas lietas, kopīgi veicam ikdienišķus darbus, tas attīsta ne tikai uzmanību, atmiņu, iztēli, bet arī domāšanu. Domāšana vistiešākajā veidā iespaido cilvēka dzīvi, jo ar domāšanu cilvēks izdomā, loģiski sakārto un secina. Ar domāšanas palīdzību cilvēks uztver realitāti, ir spējīgs analizēt un salīdzināt. Ja ar bērnu kopā ir nobrieduši

pieaugušie, tad bērnam visi šie procesi pašam darbojas ļoti aktīvi, tas nozīmē ka īpaši mudināt uz prātošanu, apkārtnes ievērošanu un izzināšanu nevajadzēs, bērns pats tajā aktīvi darbosies, bet pieaugušā uzdevums ir palīdzēt to visu izprast (Plaude, b.g., 5). Lai attīstītu mazuļa valodu, nav nepieciešams to labot. Ar laiku izruna un gramatika uzlabosies, ja viņš arvien vairāk dzirdēs pareizu valodas lietošanu un ja jūs izlabosiet to, ko viņš ir pateicis nepareizi (Gazala, 2009, 112).

Bērnā, ir īpaši – pirmsskolas, sākumskolas vecumā, pašizjūta un pasaules uztvere ir atkarīga no pieaugušā attieksmes. Turklāt, ja bērns kaut ko stāsta, uz ko pieaugušais atbilstoši reaģē, tad bērnam veidojas priekšstati par apkārt esošām lietām un sevi. (Plaude, b.g., 34). Bērnā klausāmie uzmanīgi, lai arī viņš mācītos klausīties otrā. Spēja iedziļināties otra teiktajā ir būtiska personas empātijas daļa. Uzdodot jautājumu, bērni bieži vien jau zina atbildi, taču vēlas ieklausīties, kādā intonācijā un kā mēs to formulēsim (Irbe, Lindreberga, 2014, 87).

Dažādos vecumos bērna emocijas un to izpausmes var būt atšķirīgas. 2 – 4 gados bērns jau pārdzīvo elementāras estētiskās jūtas, ko veicina daba, pasakas, rotaļas un citas darbības. Bērns savas jūtas izpauž pret dzīvā dabas parādībām un norisēm (Priede, 2000, 67). Agrīnajā bērnībā un pirmsskolas vecumposmā izteikta kustību aktivitāte bērniem ir dabiska. To nevajadzētu ierobežot, bet ievirzīt pareizajās sliedē. Bērniem šajā vecumā jebkurā gadalaikā vairākas stundas dienā jāpavada pastaigas un kustību rotaļās, vēlams svaigā gaisā (Puškarevs, Golubeva, 1999, 58).

Uzskatāmi pedagoģiskā procesa stūrakmens atspoguļots 8.attēlā (sk.8.attēlu). Centrā – bērns kā radoša personība; vidējais aplis – pedagoga radīta vide, kurā drīkst izpaust un attīstīt savas radošās spējas, ārējais aplis – pedagogs, kas pārredz visu un visus.

8.attēls. Pedagoģiskā procesa stūrakmeņi (Tabunova, 2000, 36)

Par visām lietām svarīgi ir tas, lai ap jauno cilvēku šajos gados audzinātāji paši būtu personības, kuru klātbūtne viņā spētu atmodināt vēlamos intelektuālos un morālos spēkus. Kā pirmajos bērna dzīves gados audzināšanas burvju vārdi ir atdarināšana un priekšzīme, tā šajos tagad aplūkojamajos dzīves gados tādi ir sekošana un autoritāte. Pašsaprotamai, neuzspiestai audzinātāja autoritātei ir jāklūst bērnam par to viņu apņemošo garīgo vidi, kurā jaunais cilvēks veido savu sirdsapziņu, ieradumus un noslieces, ievirza pareizā gultnē temperamentu (Štēners, b.g., 30).

Izglītība var sniegt cilvēkiem izpratni par visu to labo, ko viņi dara un ir izdarījuši kopš tiem laikiem, kopš pasaulē parādījās cilvēciskas būtnes, kurām piemita cilvēciskums. Ja patiešām ir iespējams cilvēkiem izskaidrot viņu rīcību, viņi vairs tik ļoti nebaidās, jūtas pārliecinātāki par sevi, tāpēc tādās reizēs, kad patiesi šaubās vai saprot, ka kaut ko nezina, viņi meklē nevis padomus, bet informāciju. Pēc informācijas cilvēki tiecas tāpēc, ka viņiem sāk rasties apjauta, kur tā meklējama (Vinikots, 2004, 18).

Pieaugušais attiecībā pret bērnu bieži ir egocentrisks. Ne jau egoistisks, bet egocentrisks. Bērna dvēseles attīstību viņš vērtē no pieaugušā pozīcijas, kas noved līdz bērna neizpratnei. No pieaugušā viedokļa bērns ir tukša būtne, kuru nepieciešams ar kaut ko piepildīt, inerta būtne, pēc kuras viss jāizdara vēlreiz, būtne, kurai nepieciešama pieaugušā vadība. Rezultātā pieaugušais jūtas kā radītājs un bērna darbībā izvērtē pozitīvu vai negatīvu darbību pret sevi. Bērnam jāseko pieaugušā paraugam, visas izpausmēs, ja tas neatbilst iedomātai normai pieaugušais to vēlas steidzīgi izlabot (Монтеessori, 2007, 24). I.Prudņikova uzsver, ka M.Montesori vēlējās būvēt metodiku, balstoties uz bērnu novērojumiem dabiskos apstākļos, pieņemot viņus tādus, kādi viņi ir, nevis tādus, kādai jābūt personībai pieaugušo acīs (Prudņikova, 2004, 11).

Apkopojot dažādu autoru D.Markus, D.Dzinteres, D.Vigules, B.Brices, Dž.Brunera, L.Priedes, M.Montesori atziņas var secināt, ka būtisks nosacījums bērna prasmju jēgpilnai attīstībai ir pedagoģiskā procesa mērķtiecīga organizēšana, pedagoga personība un vide. Viens no galvenajiem pedagoģiskajiem nosacījumiem ir mācību procesā izmantot rotaļas, ikvienā rotaļā paslēpts intelektuāls uzdevums bērna fizisko, intelektuālo spēju attīstībai. Pieaugušais ir paraugs atdarināšanai, saskarsmei ar bērnu jābūt piesātinātai, rotaļas jāizvēlas atbilstoši bērnu attīstībai. Runa pilnveidojas ne tikai rotaļā, bet arī saziņā ar vecākiem, vienaudžiem, plašsaziņas līdzekļiem. Bērna attīstībai svarīga pozitīvi bagātināta vide, kuru veido pedagogs, bērnam jājūtas brīvi un droši, jājūt atbalsts. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem attīstība notiek savstarpējā mijiedarbībā, maņas attīstās vienkopus, tāpēc rotaļām jābūt daudzveidīgām, pēc iespējas vairāk nodarbības jāplāno ārā, pie dabas. Uzsākot bērnudārza gaitas, adaptācijas periodā, pedagogam jābūt kompetentam

iedrošināt un sniegt padomus vecākiem, kas uzlabos bērna adaptāciju un tālāko sadarbību ar vecākiem.

2.Pētījums par rotaļu kā 2-3 gadus vecu bērnu valodas attīstības sekmētāju

2.1.Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Jebkura pētījuma veikšanai ir sistemātiska, plānota, mērķtiecīga un praktiska darbība. Pētījuma plānošana un īstenošanā izdala vairākus posmus, un tie ir: pētījumu idejas formulēšana, pētījuma plānošana, literatūras apskata veidošana, pētījuma metodoloģijas izstrāde, datu ievākšanas analīze, pārskata sagatavošana (Ievads pētniecībā, 2011, 131).

Analizējot pedagoģisko un psiholoģisko literatūru tika iegūta informācija studiju darba jautājuma pārbaudei par rotaļu kā bērnu valodas attīstības veicinātāju pirmsskolā un veikts empīriskais pētījums.

Pētnieciskā darba mērķis ir teorētiski un praktiski izpētīt rotaļas nozīmi bērnu valodas sekmēšanā. Pētījuma hipotēze ir mēģinājums izskaidrot pētāmo parādību vai procesu, pirms uzsākta to izpēte. Hipotēze nosaka pētījumu virzību (Lasmanis, 1999, 19). Lai pārbaudītu pētījumā izvirzīto hipotēzi - jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā tika pielietotas empīriskās pētījuma metodes:

- novērošana - bērnu patstāvīgas darbības vērojums
- intervija - sarunas ar bērniem;
- līdzdarbošanās;
- rezultātu apkopošana un analīze.

Lai rastu atbildi uz pētījuma jautājumu, autore pētījuma laikā organizēja rotaļnodarbības, rotaļas ar mērķi sekmēt bērnu runas attīstību izmantojot rotaļas. Nodarbības vienlaicīgi tika vadītas, novērotas un analizētas.

Autore lai veiktu pētnieciskā darba izstrādes datu ievākšanas un analīzes posmu izmantoja vairākas datu ieguves metodes, pirms tam iepazīstoties ar metožu raksturojumu teorētiskajā daļā.

Pedagoģiskajos novērojumos pēc nedaudzu īpašību un apstākļu analīzes jācenšas saskatīt bērnu attīstības tendences, viņu zināšanu, iemaņu, prasmju, attieksmju līmeni, lai

jau savlaicīgi varētu pamanīt nelabvēlīgas attīstības simptomus. Vērojumu uzdevums ir palīdzēt regulēt audzināšanas un izglītošanas darbu. Praksē šo metodi izmanto visbiežāk, jo tā ļauj spriest par bērnu dažādās situācijās – patstāvīgā darbībā, dažādās problēmu situācijās, komunikācijā ar vienaudžiem vai pieaugušo. Bērnu izzināšanā ikdienas vērojumiem jābūt regulāriem, kā pastāvīga darba sastāvdaļa. Tie liecina par iegūto faktu objektivitāti un pareizu vērtējumu par bērnu, jo darbība norit dabiskos apstākļos (Dzintere, 1997).

Empīriskās pētījuma metodes: novērošana, eksperiments, aptaujas u. c. nodrošina jaunu zinātnisko faktu un sakarību iegūšanu kopā ar apstākļiem, kādi ir pedagoģiskajā realitātē (Špona, Čehlova, 2004, 204).

Rezultātu apkopojums ir pētījuma pārskata daļa, kurā tika aprakstīti pētījumā gūtie rezultāti. Lai to veiktu, tika izmantoti, bērnu darbības analīzes apraksti, tabulas un cita veida informācijas pasniegšanas līdzekļi.

Lai sekmīgi veiktu pētījumu jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā, tika izstrādāts pētījums plāns:

1. Pētījuma bāzes izvēle.
2. Pētījumu metožu atlase.
3. Vērtēšanas kritēriju izstrāde.
4. Bērnu raksturojums pētījuma sākumā.
5. Praktiskais darbs ar bērniem
6. Bērnu raksturojums pētījuma beigās.
7. Pētījuma datu analīze un secinājumi.

Secinājumi ir pētījumu pārskata daļa, kurā tiek uzsvērti galvenie pētījuma secinājumi (Pētniecības terminu skaidrojošā vārdnīca).

2.2.Pētījuma gaita

Empīriskais pētījums tika veikts pirmsskolas izglītības iestādē “X”, jaunākajā pirmsskolas vecuma grupā.

Darba autorei svarīgi bija noskaidrot un izziņāt bērnu vārda krājuma attīstību, kā arī izpētīt rotaļu izmantošanas iespējas valodas attīstības veicināšanai jaunākā pirmsskola vecuma bērniem. Lai sekmīgi varētu veikt analīzi tika izstrādāti kritēriji un tā rādītāji, sakārtoti līmeņi (sk. 3.tabulu).

4.tabula. Kritēriji vārdu krājuma attīstības vērtēšanai

Kritēriji	Augsts līmenis (3balles)	Vidējs līmenis (2balles)	Zems līmenis (1balle)
Lietvārdu lietošana, kas apzīmē priekšmetus, dabas objektus	Bērns nosauc visus priekšmetus, dabas objektus	Bērns bieži aizstāj lietvārdus ar vietniekvārdiem	Bērns parāda priekšmetu, dabas objektu.
Darbības vārdu lietošana – transporta kustību, dzīvu būtņu darbību	Bērns nosauc visas darbības, kustības	Bērns atbildēs ir nedrošs, pieļauj kļūdas	Bērns var parādīt prasīto darbību, kustību
Apstākļa vārdu lietošana – vieta, laiks	Bērns nosauc vietu (augšā, lejā), laiku (šodien, rīt, vakar)	Bērns atbildēs ir nedrošs, pieļauj kļūdas	Bērns var parādīt vietu, nevar nosaukt vietu, laiku
Lieto īpašības vārdus, kas raksturo priekšmetu, dzīvu būtņu, objektu īpašības.	Bērns nosauc visas priekšmetu, dzīvu būtņu, objektu īpašības, atbild uz jautājumu “kāds”	Bērns atbildēs ir nedrošs, pieļauj kļūdas	Bērns var parādīt dažas priekšmetu, dzīvu būtņu, objektu īpašības, ārējās iezīmes
Stāstīt par attēlā redzēto	Bērns spēj savienot vārdus teikumā (2-3) un veidot stāstījumu (2-3)	Bērns atbild uz jautājumiem	Bērns lieto viena vārda teikumus, nepieciešama palīdzība

Sākot pētījumu, svarīgi ir sniegt katra bērna individuālo raksturojumu. Grupu apmeklēja 15 bērni - 10 meitenes un 5 zēni, vecumā no 2 līdz 3 gadiem. Grupas telpas ir plašas un estētiski pievilcīgas. Grupas izkārtojums sadalīts interešu centros – dabas, mākslas, valodas, matemātikas. Materiālā bāze atbilst bērnu vecumam un interesēm, bērni veiksmīgi apgūst sociālās prasmes.

Uzskatāmi bērnu vārdu krājuma līmeņi atbilstoši kritērijiem pētījuma sākumā var aplūkot tabulā (sk.4.tabulu).

5.tabula. Bērnu vārdu krājuma līmeņa vērtējums pētījuma sākumā

Bērna vārds	Lietvārdu lietošana, kas apzīmē priekšmetus, dabas objektus	Darbības vārdu lietošana – transporta kustību, dzīvu būtņu darbību	Apstākļa vārdu lietošana – vieta, laiks	Lieto īpašības vārdus, kas raksturo priekšmetu, dzīvu būtņu, objektu īpašības.	Stāstīt par attēlā redzēto
Linda	1	1	1	1	1
Dāvids	2	1	1	1	2
Odrija	3	2	2	2	2
Anete	3	2	2	2	2
Armīns	1	1	1	1	1
Evelīna	3	2	2	2	2
Laura	3	2	2	2	2
Karlīna	3	2	2	2	2
Katrīna	3	2	2	2	2
Liene	3	2	2	2	2
Rafaels	3	2	2	2	2
Undīne	3	3	2	2	2
Raimonds	2	2	2	2	2
Jānis	1	1	1	1	1
Paula	3	2	2	2	2

Paula – 2 g. 4.mēn. Klusa, kautrīga meitene. Labprāt piedalās nodarbībās, patīk darboties ar dabas materiāliem. Prot klausīties un atbildēt uz skolotājas jautājumiem, savieno vārdus teikumā, lieto īpašības, darbības vārdu lietošanā pieļauj kļūdas. Ar pieaugušajiem komunicē nedroši, pārsvarā atbild uz jautājumiem, bet teikumus neveido.

Jānis – 2.gadi. Emocionāls, kautrīgs. Sarunā lieto burtu skaņas, nerunā. Nav intereses par rotaļmantām. Sarunā uz priekšmetiem norāda ar roku. Nav vēlmes piedalīties

rotaļnodarbībās, labprāt rotaļājas viens vai kopā ar pieaugušo. Nekomunicē ar grupas biedriem.

Armīns – 2.g. 4.mēn. Kluss, kautrīgs ar pieaugušajiem un bērniem. Ja skolotājas uzmanība vērsta uz viņu apmulst, lietvārdus runā nelieto, uz jautājumiem dažreiz parāda priekšmetus, nelieto darbības vārdus, īpašības vārdus. Runā dažreiz izmanto noteiktas skaņas. Labprāt rotaļājas tikai ar mašīnām, nav interese par citām rotaļmantām. Darbus paveic cītīgi, lēnām, nelabprāt iesaistās aktivitātēs, rotaļnodarbības vēro.

Raimonds -1.g. 8.mēn. Ļoti aktīvs zēns. Patīk sporta aktivitātes, dejot, patstāvīgi atrodas kustībā. Labprāt palīdz pieaugušajiem, bērniem. Prot klausīties, bet atbildēs ir nedrošs uz skolotājas jautājumiem atbild ar viena vārda teikumiem, var parādīt prasīto darbību, runā darbības vārdus lieto maz, lieto lietvārdus. Rotaļnodarbībās interese ir par kustību rotaļām. Sarunā lieto darbības vārdus, apstākļa vārdus. Straujās dabas dēļ dažreiz nodara pāri draugiem.

Undīne – 2.g. 6.mēn. Droša un mierīga, komunicē ar pieaugušajiem, bērniem. Runā skaidri. Stāsta vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem, prot izteikt savu viedokli, izmanto īpašības vārdus. Labprāt piedalās rotaļnodarbībās, patīk dziedāt, veido rotaļājas ar grupas bērniem.

Rafaels – 2.g. 4.mēn. Kluss, labsirdīgs, izpalīdzīgs. Patīk darboties ar veidojamo sāls masu. Runā skaidri, labprāt komunicē ar pieaugušajiem, spēj savienot vārdus teikumos, lieto darbības vārdus, lietojot īpašības vārdus kļūdās. Rotaļspēlēs aktīvi nepiedalās - vēro.

Liene – 1.g. 8.mēn. Mierīga, klusa, labprāt komunicē ar pieaugušo, kuram uzticas. Nodarbībās strādā rūpīgi. Rotaļājas viena, patīk darboties ar dabas materiāliem. Ar interesi klausās pasakas. Runā skaidri, lieto īpašības, darbības vārdus sarunā, izprot to nozīmi.

Katrīna – 2.g. 1.mēn. Aktīva, labsirdīga, izpalīdzīga. Nodarbībās ir uzmanīga, aktīva. Patīk pirkstiņrotaļas, tās patstāvīgi atkārto. Atbild uz jautājumiem savienojot 2-3 vārdus teikumā, lietojot apstākļa vārdus pieļauj kļūdas.

Laura – 2.g. 2.mēn. Droša, draudzīga, labprāt komunicē ar grupas biedriem. Prot klausīties un atbildēt uz skolotājas jautājumiem, runā skaidri, savieno vārdus teikumos, lietojot īpašības vārdus dažreiz kļūdās. Patīk rotaļas ar lellēm, lasīt grāmatas, labprāt piedalās rotaļnodarbībās ir uzmanīga, strādā centīgi un rūpīgi.

Evelīna – 2.gadi Klusa, mierīga, emocionāla. Komunicē ar pieaugušajiem, pret grupas biedriem ir pieklājīga un mīla. Nosauc attēlā redzamās lietas, darbības, stāsta par tām teikumos (2-3 vārdi).

Karlīna – 2.g. 1.mēn. Ļoti aktīva un skaļa, patīk izrīkot citus bērnus. Labprāt piedalās kustību aktivitātes, dzied dziesmas. Padodas darbiņi kur jādarbojas ar smalkām detaļām. Prot klausīties un atbildēt uz skolotājas jautājumiem, runā 2-3 vārdu teikumus. Lietojot īpašības vārdus, apstākļa vārdus dažrei kļūdās.

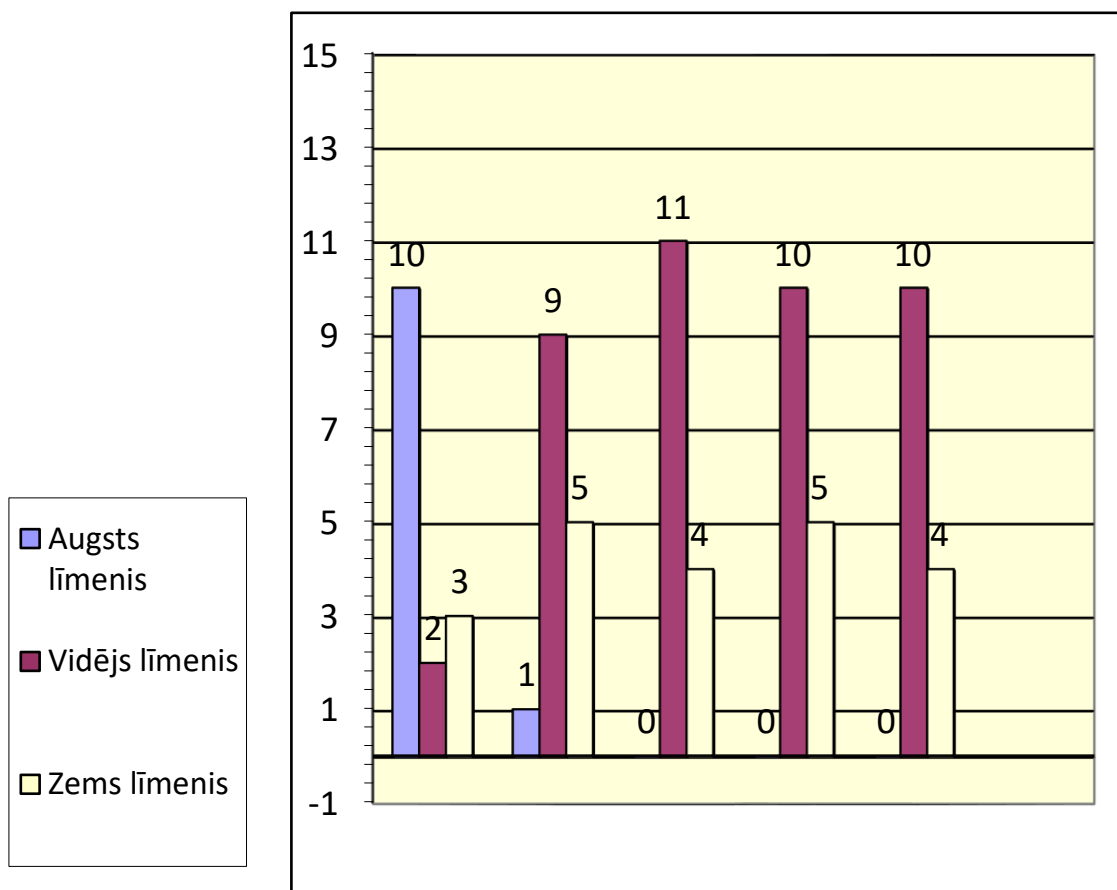
Anete – 2.g. 4.mēn. Kautrīga, mierīga, sarunā lieto lietvārdus pamazinājuma formā. Patīk uzturēties blakus skolotājai, rotaļājas tikai ar dažiem bērniem no grupas. Nodarbībās ir uzmanīga. Runājot veido vienkāršus nepaplašinātus teikumus, lietojot darbības vārdus, apstākļa vārdus jūtas nedroša un pieļauj kļūdas. Ir jūtīga un reaģē uz citu bērnu pārdzīvojumiem. Komunikācija ar mammu ir mīļa, piesātināta ar mīļvārdiņiem un pamazinājuma formām.

Odrija – 2.g. 5.mēn. Droša, aktīva, patstāvīga rotaļās - jūtas brīvi un ir pārliecināta par sevi, labprāt komunicē ar Aneti. Prot klausīties un atbildēt uz skolotājas jautājumiem. Sarunā veido divu vārdu teikumus, lieto īpašības vārdus. Patīk kustību aktivitātes mūzikas pavadījumā.

Dāvis – 2.g. 4.mēn. Aktīvs, jūtīgs un labestīgs. Palīdz pieaugušajiem, pieklājīgs. Runā ļoti ātri, grūti saprast teikto. Pa grupu visu laiku pārvietojas tecīnus. Bieži uz pieaugušo aizrādījumiem reaģē emocionāli. Runā cenšās veidot teikumus, runā saraustīti, ja nevar atbildēt tad emocionāli parāda ar kustībām. Lietojot apstākļa vārdus pieļauj kļūdas. Nodarbībās piedalās ar interesi.

Linda – 2.g. 5.mēn. Klusa, labestīga, patīk rotaļāties vienai, atrod klusu vietu rotaļām, kur neviens viņu netraucēs. Rotaļās izmanto mazās rotaļmantas – dzīvniekus, cilvēku figūriņas. Rotaļājoties dzied, dungo pati savā nodabā. Prot klausīties un saprast skolotājas teikto. Ar interesi piedalās mūzikas nodarbībās. Vienmēr pabeidz iesākto darbu vai rotaļu. Sarunā ir nedroša var parādīt priekšmetu vai kustību

Uzskatāmi bērnu vārdu krājuma attīstības līmeņi pētījuma sākumā ir attēloti diagrammā (sk.9.attēlu).

9.attēls. Bērnu vārdu krājuma attīstības līmenis pētījuma sākumā

Analizējot bērnu vārdu krājumu pētījuma sākumā, var secināt ka visi pieci kritēriji ir diezgan viduvēji, varētu teikt zemi. Autore secina ka pētāmajai grupai sagādā problēmas piedalīties kopīgas rotaļnodarbībās. Bērni, kuru vārdu krājums ir neliels runā izmanto žestus, rotaļājas vieni paši, bieži izvēlas vienu pedagogu vai skolotāja palīgu ar kura tuvumā pavada laiku visu dienu. Autores prāt bērniem nav pietiekami attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra, kas ietekmē arī runas attīstību. Bērniem patīk kustību rotaļas, rotaļas pastaigas laukumā. Dažiem bērniem grūti noteikt runas attīstību, dienas gaitā, kad bērnu skaits ir liels viņi ir mazrunīgi, neaktīvi, runu var dzirdēt pēcpusdienā, kad atnāk vecāki vai arī rīta cēlienā vai pēcpusdienā, kad bērnu skaits ir neliels. Bērni pēc slimības atkal atgriežas adaptācijas periodā, pedagogam ar to jārēķinās izvēloties individuālās rotaļas, solis atpakaļ.

Darba autore balstoties uz novērojumiem atzīst, ka grupas bērnu ikdienā nepieciešams pievērst uzmanību rotaļu daudzveidībai, kas veicinātu artikulācijas aparāta, sīkās pirkstu muskulatūras attīstību. Organizētas rotaļnodarbības pasīvā un aktīvā vārdšķiru krājuma aktivizēšanai.

2.3. Praktiskais darbs ar bērniem

Lai veiksmīgi realizētu pētījuma mērķi un veiktu izvirzītos uzdevumus, īpaši svarīga nozīme ir tieši pedagoga darbam, kompetencei, viņa izvirzītajiem mērķiem, izvēlētajām metodēm, izstrādātām aktivitātēm atbilstoši bērnu vecumam, attīstībai, tas rada bērniem interesi, līdzsvaru un emocionālu komfortu. Svarīgs skolotāja runas paraugs, jo mutvārdu runas attīstīšanā liela nozīme ir paraugam. Skolotājam ne tikai jārunā pareizi, bet arī jāparādīt, ar kuriem runas orgāniem, kurā vietā tiek radīta skaņa (Anspoka, 2008, 304). Bērniem paralēli ar bērnudārza apmeklējumu sākas adaptācijas periods, tikai divi bērni no grupas ir apmeklējuši auklītes, kas atvieglo adaptāciju. Autore sagatavoja mācību materiālus – rotaļas, katram izstrādātajam valodas vārdu krājuma kritērijam, rotaļas tika atlasītas atbilstoši nedēļas tematam, projektu nedēļai vai gadskārtu svētkiem.

Lietvārdi ir patstāvīgi, lokāmi vārdi ar priekšmetiskuma nozīmi, kas nosauc dzīvas būtnes, priekšmetus, parādības, izjūtas, domas (Auziņa, Goldmanis, Klišāns, Kriķe, 2016, 13). Lietvārds ir priekšmeta vai dzīvas būtnes nosaukums, kas atbild uz jautājumu kas tas ir? Par priekšmetiem gramatikā dēvē lietas, vielas, procesu, parādības, pazīmes vai abstraktus jēdzienus. Mazs bērns vispirms iepazīst tuvās apkārtnes lietvārdus, kuri viņam interesē īpaši – mamma, tētis, brālis, māsa, vectēvs, lampa. Pamazām loks kļūst arvien plašāks. Vislabāk apkārtni iepazīt tiešā veidā, pēc tam skatīt to attēlos. Grāmatu, zīmējumu un fotogrāfiju aplūkošana dāvā auglīgu augsni sarunām un jaunu jēdzienu apgūšanai. Autore lietvārdu aktivizēšanai runā izmantoja kustību rotaļas, pirkstiņrotaļas, dzejoļus (sk.1.pielikums), grāmatu lasīšanu. Bērniem lietvārdu lietošanas prasme runā pieaug, to varēja novērot komunikācijā ar pieaugušo, dažiem bērniem uzlabojās savstarpējā komunikācija.

Darbības vārdi ir patstāvīgi, konjugējami jeb lokāmi vārdi (to gramatiskās formas mainās personās, skaitļos, laikos, kas nosauc darbību, stāvokli vai procesu). Darbības vārda pamatforma ir nenoteiksme. Darbības vārds nenoteiksmē atbild uz jautājumu ko darīt? (Auziņa, Goldmanis, Klišāns, Kriķe, 2016, 30). Darbības vārdi nosauc darbību, procesu un stāvokli. Darbības vārdus bērns apgūst darot – spēlējoties, ēdot, ejot, lēkājot, rotaļājoties. Dažkārt tie atklājas salīdzināšanas procesā, kad, piemēram raugoties pa logu vērojot dabas apstākļus, skatoties grāmatas nosaucat darbības. Pieaugušajiem

komunicējot ar bērniem vajadzētu piedomāt pie darbības vārdu daudzveidības: putns čivina, vītero, dūdo, vidžina. Cilvēks iet, par viņa gaitu var teikt: staigā, velkas, stampā, čāpo, dipina, lāčo, tipina, velkas, tenterē. Darbības vārdus dažādo ar to locījumiem un izteiksmēm. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem darbības vārda aktivizēšana notiek ikdienā veicot darbības, vērojot dzīvu būtņu kustību, kura notiek apkārtējā sociālajā vidē. Bērna izpratni par darbības vārda nozīmi var pastiprināt rotaļām, pirkstiņrotaļām (sk.2.pielikums). Darbības vārdu aktivizēšana caur rotaļām, norit dabīgā veidā.

Apstākļa vārdi ir patstāvīgi, nelokāmi vārdi, kas norāda uz darbības, īpašības, apstākļu pazīmēm (Auziņa, Goldmanis, Klišāns, Kriķe, 2016, 40). Apstākļa vārdiem ir dažādas nozīmes:

- Vietu raksturo tādi apstākļa vārdi kā apakšā, augšā, tepat, atpakaļ (sk.3.pielikums);
- Laiku apzīmē: rīt, vakar, tagad, vienmēr, dažreiz;
- Veidu: klusām, skaļi, pēkšņi, braukšus, sēdus;
- Mēra nozīme ir tādiem vārdiem kā cik, maz, daudz, mazāk, vairāk;
- Cēloni vai nolūku, lieto tādus apstākļa vārdus kā tādēļ, tāpēc, kādēļ;
- Stāvokļa apstākļa vārdi ir tādi kā vienalga, žēl.

Bērniem jādod uzdevumus, kur viņi varēs izprast apstākļa vārdu - tuvāk, ātrāk, vairāk, vienādi nozīmi. Bērniem pieaugot izpratne par apstākļa vārdu atvieglos veidot stāstījumus, risināt matemātikas teksta uzdevumus.

Īpašības vārdi ir patstāvīgi, lokāmi vārdi, kas nosauc priekšmetu un dzīvu būtņu pazīmes un īpašības (Auziņa, Goldmanis, Klišāns, Kriķe, 2016, 18). Īpašības vārds var būt pamata pakāpē, pārākā pakāpē un vispārākā pakāpē. Ar īpašības vārdiem mēs valodu padarām interesantu, paužam arī savu attieksmi un jūtas. Īpašības vārdu plašo spektru bērns aizgūst no mums, lietosim īpašības vārdu plašo spektru ikdienā, tas bagātinās bērnu literāro valodu.

6.tabula. Bērnu vārdu krājuma līmeņa vērtējums pētījuma beigās

Bērna vārds	Lietvārdu lietošana, kas apzīmē priekšmetus, dabas objektus	Darbības vārdu lietošana – transporta kustību,	Apstākļa vārdu lietošana – vieta, laiks	Lieto īpašības vārdus, kas raksturo priekšmetu, dzīvu būtņu,	Stāstīt par attēlā redzēto

		dzīvu būtņu darbību		objektu īpašības	
Linda	2	2	2	2	2
Dāvis	3	2	2	2	3
Odrija	3	3	2	3	3
Anete	3	3	3	3	3
Armīns	1	1	1	1	1
Evelīna	3	3	3	3	3
Laura	3	3	3	2	3
Karlīna	3	3	3	3	3
Katrīna	3	3	3	3	3
Liene	3	3	3	3	3
Rafaels	3	3	3	2	3
Undīne	3	3	3	3	3
Raimonds	3	3	3	2	3
Jānis	1	1	1	1	1
Paula	3	3	3	3	3

Paula – labprāt piedalās rotaļnodarbībās. Prot klausīties un atbildēt uz skolotājas jautājumiem, uzdod jautājumus, veido teikumus no vairākiem vārdiem. Runā lieto īpašības, darbības vārdus, izprot apstākļa vārdu nozīmi. Labprāt rotaļājas ar dabas materiāliem, no mājām paņemtām rotaļmantām, veido par tām stāstījuma teikumus.

Jānis – runā lieto lietvārdus: mamma, auto. Darbības, apstākļa vārdus nelieto, bet var parādīt kustību un vietu. Ir parādījusies interese par rotaļnodarbībām, vēro, aktīvi nepiedalās. Kopā ar pieaugušo lasa bērnu grāmatas, parāda lietvārdus, īpašības vārdus attēlos.

Armīns – parāda priekšmetus, parāda kustību, attēlos var parādīt dzīvu būtņu īpašības. Nerunā, bet cenšas izrunāt vārdu pirmās skaņas, komunikācijā ar skolotāju izrunā viņas vārda burta pirmo skaņu, rotaļājas ar grupasbiedriem, patīk kustību rotaļas.

Raimonds – atbild uz jautājumiem, veido teikumus no 2-3 vārdiem, paplašinājies lietvārdu krājums, lieto īpašības vārdu, bet dažreiz pieļauj kļūdas. Komunikācijā ar bērniem saka: “piedod”, ja kādam nodarījis pāri.

Undīne – runā skaidri, nosauc priekšmetus, priekšmetu un dzīvu būtņu īpašības, darbības, veido stāstījumu. Komunikācijā ar bērniem uzņemas vadošo lomu.

Rafaels – savieno vārdus teikumos un veido stāstījumus, izmantojot īpašības vārdus dažreiz kļūdās, patīk pirkstiņrotaļas.

Liene – stāsta par redzēto, savieno vārdus teikumā, veido stāstījumu, nosauc vietu, ar laiku dažreiz kļūdās, nosauc transporta, dzīvu būtņu darbību.

Katrīna – aktīva, labsirdīga, izpalīdzīga. Nodarbībās ir uzmanīga. Patīk pirkstiņrotaļas, tās atkārto dienas gaitā. Runā teikumos, uzdod jautājumus un par notikumiem grupā ir savs viedoklis, jūt līdzī, pārdzīvo, ja kāds bērns raud. Patstāvīga rotaļās, rotaļājas ar draugiem, izdomā lomu spēles.

Laura – komunicējot ar grupas bērniem veido stāstījumus, aktīvajā vārdu krājumā izmanto darbības vārdus, lietojot apstākļa vārdus pieļauj kļūdas.

Evelīna – stāsta par attēlā redzamām lietām, kustībām, veidojot teikumus izmanto īpašvārdus. Runas temps ir ātrs, grūti saprast pateikto. Uzdod jautājumu: “Kāpēc?”

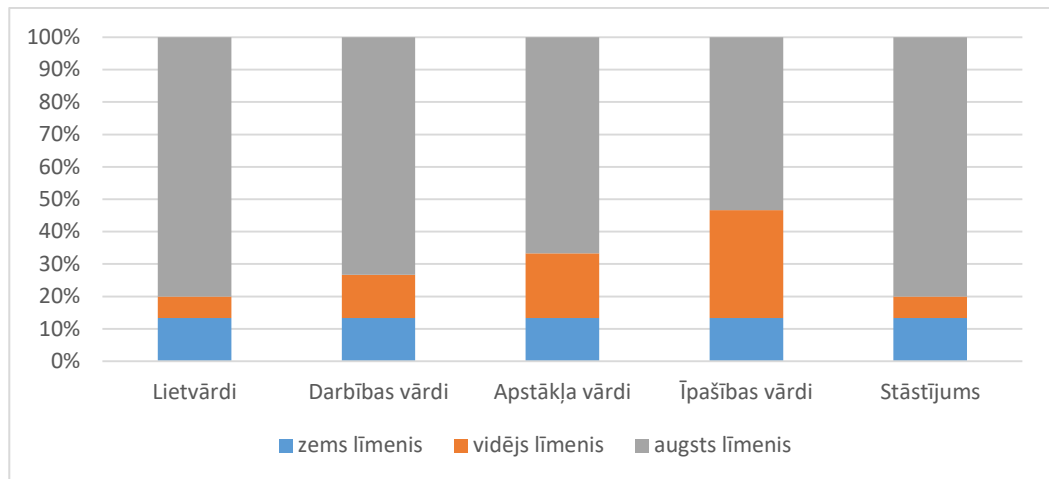
Karlīna – runā vienkāršos nepaplašinātos teikumos, veido stāstījumu. Patīk skandināt pirkstiņrotaļas, kā arī izrīkot bērnus, atkārtojot pedagoga teikto.

Anete – runājot veido stāstījumu no vienkāršiem nepaplašinātiem teikumiem, nosauc tuvākajā apkārtnē esošos priekšmetus, dzīvo būtņu īpašības, izprot apstākļa vārdu nozīmi.

Odrija – klausās un atbild uz skolotājas jautājumiem. Sarunā veido divu vārdu teikumus un veido stāstījumu, lieto īpašības vārdus. Patīk kustību aktivitātes mūzikas pavadījumā, dzejoļu skandināšana.

Dāvis – veido teikumus, lietojot apstākļa vārdus pieļauj kļūdas, aktīvi stāsta par transportlīdzekļiem izmantojot darbības vārdus. Nodarbībās strādā ar lielu centību un rūpību, darbiņi ir kārtīgi, ievēro laukumu, līmējamo pusi.

Linda – atbild uz jautājumiem, veido 1-2 vārdu teikumus, lietojot īpašības vārdus pieļauj kļūdas, nevar nosaukt laiku, var nosaukt, parādīt priekšmetus, dabas objektus. Izrunā vārdiem pirmo zilbi, labojot cenšas izrunāt vārdu pareizi. Novērojot autore pamanīja Lindas māšai, kura ir divus gadus vecāka, identisku runas veidu, teikumi tiek veidoti no vārdu pirmajām zilbēm. Autore pamatojoties R.Purmales un V.Uršuļskas uz atzinumiem domā ka Lindas atdarina vecākās māšas runu.

10.attēls. Bērnu vārdu krājuma attīstības līmenis pētījuma beigās

Analizējot bērnu vārdu krājumu pētījuma beigās, var secināt ka visi pieci kritēriji ir uzlabojušies. Autore secina, ka izvirzītā hipotēze: jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu vārdu krājuma paplašināšana rotaļā ir apstiprinājusies. Pētāmās grupas bērniem mainījās interese par piedalīšanos kopīgas rotaļnodarbībās. Uzlabojusies savstarpējā komunikācija, bērni rotaļājoties veido vienkāršus nepaplašinātus teikumus. Bērni runā lieto darbības, īpašības vārdus, paplašinājies aktīvo lietvārdu krājums. Autores prāt paplašinoties vārdu krājumam un prasmei veidot teikumus bērni kļuvuši drošāki. Bērniem izmantojot rotaļās dabas materiālus, vingrinoties pirkstiņrotaļās nostiprinājās sīkā pirkstu muskulatūra, kas ietekmē arī runas attīstību. Bērni kustību rotaļās, rotaļās pastaigas laukumā ir kļuvuši organizētāki. Dodoties pastaigā, darot darbus bērni kopā ar pedagogu skandina dzejoļus. Rotaļu daudzveidīga izmantošana mācību procesā ir emocionāli un fiziski attīstījusi bērnus.

Secinājumi

1.Valoda ir domu izteikšanas, saziņas, zināšanu sniegšanas un apgūšanas līdzeklis. Valoda ir sabiedriska parādība, kas pilda izziņas un komunikatīvu funkciju. Valoda ir spēks, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tai ir vēsturiski nosacīts vērtību kopums. Valodu prasme ir viena no svarīgākajām cilvēka intelektuālās, emocionālās un sociālās attīstības prasmēm. Lai izteiktu savas domas un saprastu citu izteiktās domas, katrs cilvēks izmanto dzimto valodu. Jo vairāk bērns attīsta valodu, jo bagātīgāks ir viņa vārdu krājums, jo daudzveidīgāk un plašāk attīstās viņa domāšana, tas ļauj meklēt atbildes uz jautājumiem, valoda rosina jaunus domāšanas modeļus, fantāziju. Valoda, valodas attīstība ir visnoslēpumainākais un apbrīnojamākais bērna attīstības posms, tās pilnvērtīgu attīstību ietekmē ārējie faktori, ja bērnam būs plašas iespējas dzirdēt valodu, viņš runās vairāk.

2.Rotaļa ir bērna dzīves sastāvdaļa pilnvērtīgai attīstībai. Rotaļāšanās brīvība, rotaļu daudzveidība, rotaļāšanās prieks pilnvērtīgi attīsta bērna psiholoģiskos, fiziskos un jūtu mehānismus, veicina komunikatīvo prasmju veidošanos, sekmē runas attīstību, attīsta radošumu. Rotaļa rada apmierinājumu, attīsta iztēli, ļauj apjaust un realizēt savas spējas.

3.Pedagogs ir tas, kurš rada bērniem apstākļus darboties rotaļājoties. Pieaugušais ir paraugs atdarināšanai. Saskarsmei ar bērnu jābūt piesātinātai, rotaļas jāizvēlas atbilstoši bērnu attīstībai. Bērna attīstībai svarīga pozitīvi bagātināta vide, kuru veido pedagogs, bērnam jājūtas brīvi un droši. Jaunākā pirmsskolas vecuma bērniem attīstība notiek savstarpējā mijiedarbībā ar ģimeni, pedagogu un vienaudžiem. Pedagoga valodai jāaptver plašs vārdu klāsts un pareiza gramatiskā valoda, tas attīstīs bērnu valodu.

Literatūras un avotu saraksts

1. Albrehta, D. (1998). *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Albrehta, Dz.(1998). *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: Mācību grāmata.
3. Alekse, I. (2003). *Runātprasme*. Rīga: RaKa.
4. Anspoka, Z. (2008). *Latviešu valodas didaktika. 1.-4.klase*. Rīga: RaKa.
5. Auziņa, I., Goldmanis, J., Klišāns, V., Kriķe, R. (2016). *Latviešu valoda, matemātika un vēsture pamatskolai shēmās un tabulās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
6. Āboltiņa, L., Bulta-Biteniece, I., Gorjačkina, S., Jurisone, B., Silova, M., Strazdiņa, M., Tempelfelde, I. (2012). *Pirmsskolas izglītības programma*. Valsts Izglītības satura centrs.
7. Bakis, A., Romēns, K.(1997). *Rotaļas ar bērnu vecumā no 1 dienas līdz 6 gadiem*. Rīga: Alberts XII.
8. Batņa, V. (2007). *Rosinot bērna iekšējo pasauli*. Rīga: RaKa.
9. Beļickis, I.(1997). *Izglītības alternatīvās teorijas*. Rīga: RaKa.
10. Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Markus, D., Skujiņa, V., Šalme, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
11. Birzkops, J. (1999). *Muzicēšana kā labāko intelektuālo spēju attīstītāja*. Rīga: Poligrāfists.
12. Bjūzens, T. (2008). *Gudrais bērns*. Rīga: Avots.
13. Boulbijs, Dž.(1998). *Drošais pamats*. Rīga: Rasa ABC.
14. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: RaKa.
15. Brice, B. (2010). *Tipu, tapu dziesmiņa*. Rīga: RaKa.
16. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: RaKa.
17. Brice, B. (2014). *Skaņu pasakas un ritma rotaļas*. Rīga: Izdevniecība Zvaigzne ABC.
18. Bula-Biteniece, I., Jansone, R., Piech, K. (2013). *Bērns un sports pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
19. Bullard, J.(2014). *Kreating Environments for Learning. Birth to Age Eight*. Pearson Education Inc.
20. Cielēna, M. *Kurpītes, kurpītes*. Rīga: Lietusdārzs.
21. Cielēna, M. *Trakulīte sandalīte*. Rīga: Lietusdārzs.
22. Čaklais, M., Ļūdēns, V., Baltvilks, J., Rainis, Aspazija, Plūdonis, V. *Runā raiti! Skaitāmpanti runas un valodas attīstībai*. Rīga: Zvaigzne ABC.
23. Čehlova, Z.(2002). *Izziņas aktivitāte mācībās*. Rīga: RaKa.

24. Dzintere, D.(1985). *Bērnu darbs pedagoģiskā procesa struktūrā*. Rīga: Latvijas PSR Izglītības ministrija.
25. Dzintere, D., Boša, R. (1997). *Rotaļspēles*. – Rīga: Mācību apgāds NT.
26. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa – bērna dzīves prasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa.
27. Dzintere, D., Stangaine, I. (2007). *Rotaļa - bērna dzīvesveids*. Rīga: Raka.
28. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D. (2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
29. Dzintere, D., Stangaine, I., Augstkalne, D.(2014). *Bērna komunikatīvās kompetences attīstība*. Rīga: RaKa.
30. Freiberga, I., Priede, L.(2007). *Bērns mācās izzināt pasauli*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
31. Gazala, Š.(2009). *Laimīgais mazulis*. Rīga: Zvaigzne ABC.
32. Grejs, Dž. (2001). *Bērni ir no debesīm*. Rīga: Jumava.
33. *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. (2011). Rīga: RaKa.
34. Irbe, A., Linderberga, S.(2014). *Bērns mācās runāt ģimenē*. Rīga: RaKa.
35. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983). *Pirmskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne.
36. Karlgrēns, F. (2008). *Valdorfa pedagoģija*. Rīga: Jumava.
37. Kājiņa, D., Aunīte, I.(2006). *Kā izprast bērnu?* Rīga: Pētergailis.
38. Kāposta, I.(1993). *Spēle pedagoģijas teorijā un praksē*. Rīga: Latvijas Universitāte.
39. Kupčs, J. (1997). *Saskarsmes būtība*. Rīga: Zvaigzne ABC.
40. Lasmanis, A. (1999). *Datu ieguves, apstrādes un analīzes metodes pedagoģijas un psiholoģijas pētījumos*. Rīga: Mācību apgāds NT.
41. Lasmanis, A. (1999). *Pedagoģijas un psiholoģijas pētījumu plānošana un norise*. Rīga: Mācību apgāds NT.
42. *Latviešu valodas vārdnīca*. (1987). Rīga: Zvaigzne.
43. Lazarovs, J. (1986). *Ģimenes pedagoģija*. Rīga: Zvaigzne.
44. Lieģeniece, D.(1999). *Kopveseluma pieeja bērna audzināšanā*. Rīga: RaKa.
45. Lieģeniece, D., Nazarova, I.(1999). *Veseluma pieeja valodas apgūvē*. Rīga: RaKa.
46. Likona, T. (2000). *Bērna audzināšana no dzimšanas brīža cauri pusaudža gadiem*. Rīga: Avots.
47. Ļubļinska, A. (1979). *Bērnu psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne.
48. Markus, D. (2003). *Bērna valoda: no pirmā kliezdiena līdz pasakai*. Rīga: Rasa ABC.
49. Markus, D.(2007). *Bērnu runa kultūras pasaulē*. Rīga: Rasa ABC.

50. Miller-Hohāgen, I., Miller-Hohāgen, J.(2011). *Vai Montessori skola ir manam bērnam vispiemērotākā?* Rīga: Jumava.
51. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RaKa.
52. Pedagogu izglītības atbalsta centrs. Latvijas profesionālo psihologu asociācija. Asociācija "Izglītība Latvijas nākotnei".(1998). *Ļevs Vigotskis, Žans Piažē un mūsdienu psiholoģija*. Rīga: RaKa.
53. Pitamika, M.(2009). *Spēles bērniem*. Rīga: Valters un Rapa.
54. Plaude, A. (b.g.). *Bērns starp pieaugušajiem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
55. Prets, D.(2000). *Izglītības programmu pilnveide*. Rīga: Zvaigzne ABC.
56. Priede, L., Vigule, D.(2012). Pirmsskolēna mērķtiecīga sekmēšana mākslas nodarbībās. Society, Integration, Education. Proceedings of the Internacional Scientifical Conference. (May 25th-26th, 2012), Volume 1, p.144-152. Rēzeknes Augstskola: RA izdevniecība. Pieejams: <http://journals.ru.lv/index.php/SIE/article/view/30/31>
57. Prudņikova, I.(2004). *Montesori pedagoģija ikdienā*. Rīga: RaKa.
58. Puškarevs, I., Golubeva, A.(1999). *Bērna attīstība*. Rīga: Lielvārds.
59. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija bērna valodas centrs (2015). *Bērna valoda Latvijā 21.gadsimtā*. Rīga: Zinātne.
60. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija Pirmsskolas pedagoģijas katedra (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
61. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija Pirmsskolas pedagoģijas katedra. Priede, L. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Rīga: Izglītības soļi.
62. Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas 1.starptautiskā zinātniskā konference (2015). *Valodas attīstība starpdisciplinārā aspektā: problēmas un risinājumi*. Rīga:RPIVA.
63. Rodari, Dž. (1997). *Fantāzijas gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC.
64. Rubana, I., M. (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa.
65. Stangaine, I.(2014). *Pirmsskolas vecuma bērna dialogrunas attīstība rotaļās*. Rīga: RPIVA.
66. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
67. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa.
68. Šternfelde, I. (2017). *Sīkās motorikas attīstīšana pirmsskolas vecuma bērniem*. Rīga: Pētergailis.
69. Štēners, R., Volfgangs Gēte, J. *Bērna audzināšana*. Pasaciņa. Rīga: RaKa.
70. Tabunova, A.(2000). Vai bērnu mākslu atstāsim pabērnu lomā. *Skolotājs*, Nr.6,39.-42.lpp.

71. Vigotskis, L.(2002). *Domāšana un runa*. Rīga: izdevniecība “Eve”.
72. Vigule, D.(1998). *K.Dēķēns par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību*. Rīga: Vārti.
73. Vigule, D.(2014). *Pirmsskolēna gribas veidošanās darbībā ar rotaļlietām*. Rīga:RPIVA.
74. Vinikots, D., V.(2004). *Sarunas ar vecākiem*. Rīga: RaKa.
75. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības soli.
76. Žogota, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKa.
77. Монтессори, М.(2007). *Дети – другие*. Москва: Карапуз.
78. Психологическая энциклопедия (2002). *Психология человека от рождения до смерти*. Москва: Олма-пресс.
79. Берн, Э. (1996). *Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры*. Санкт-Петербург – Москва: АСТ «Университетская книга».
80. Мфлгилиан, Д., К.(2008). *Игры – минутки для дошкольников*. Минск: «Попурри».
81. Якушко, Е, А.(2013). *Сенсорное развитие детей раннево возраста*. Москва: Мозаика- синтезю
82. Сухомилова, И.(2012). *Обучающие игры для малышей*. Харьков: Клуб семейнова досуга.
83. Светлаковаб И., А.(2013). *Психологические игры для детей*. Ростов-на-Дону: Феникс.

PIELIKUMI

Uzmini augli vai dārzeni!

Šajā rotaļā bērns runā aktivizē lietvārdus – *augļu, dārzeņu nosaukumus*, izpēta dažādu augļu un dārzeņu apveidu un virsmas struktūru, bērns attīsta tausti un vienlaikus papildina zināšanas par augu valsti. Nepieciešams: 3 dažādi augļi vai dārzeni, kas atšķiras pēc formas un struktūras, acu apsējs. Kopā ar bērniem novietoja augļus, dārzeņus, kopā atkārtojiet nosaukumus. Parādiet bērniem kā uzlikt acu apsēju, pastāstat rotaļas noteikumus. Izvēlaties dārzeni un ļaujiet bērnam pataustīt, ja bērnam grūti pazīt, izrunājiet nosaukumu skaļi, tomēr pirms iejaukties dodiet bērnam pietiekami daudz laika pašam tikt galā. Augļus, dārzeņus var likt auduma maisā, ja bērni nevēlas likt apsēju, var palūgt aizvērt acis.

Bērnu vārdu krājumu var papildināt ar izmēra un formas apzīmējumiem: *garš, īss, mazs, apaļš, smails, izliekts, mīksts, ciets, grumbains*.

Pēc spēles var turpināt darbu ar šķirošanu, pēc *formas, krāsas*.

Sniedziņš

*Sniedziņš krīt, sniedziņš krīt,
Visu zemi apsegs drīz.*

Sniedziņš krīt uz vaidziņiem,

Siedziņš krīt uz pleciņiem,

Iekrīt mūsu rociņās –

Ai, cik priecīgas ir tās!

(B.Brice.)

Vieglas pirkstu kustības no augšas uz leju,
atdarinot sniegpārslu krišanu.

vieglas pirkstu kustības pa vaigiem.

Abas rokas saliek riekšavā.

Sit plaukstas.

Pirkstiņrotaļā akcentējam lietas, uz kurām krīt sniedziņš, var saukt ķermeņa daļas: *deguns, galva, rokas, vēders*. Rotaļnodarbības sākumā izspēlē pirkstiņrotaļu, turpinājumā pedagogs uzdod jautājumus: *kur vēl krīt sniedziņš?* sauc priekšmetus, kas atrodas grupā. Pastaigas laikā skandinot dzejoli nosauc: *kas ir apsnidzis?*

Rūķis

Rūķītis pa mežu iet,   Soļo uz vietas.
Galvā sārtu mici liek,   Ar rokām virs galvas rāda rūķu cepuri
Iet un skaita beciņas –   Ar pirkstu ritmiski rāda beciņas.
Tās, kas aug pie taciņas.

(B.Brice.)

Rotaļnodarbībā izmantojot šo pirkstiņrotaļu, bērniem runā aktivizē darbības vārdus: iet, liek, skaita, aug. Rotaļā uzsvaru var likt uz krāsu nosaukumiem, liekot gavā citas krāsas cepuri.

Dejas ar šallēm

Bērniem patīk dejot mūzikas pavadībā. Viņus priecē iespēja izpaust sevi ar mūzikas palīdzību. Rotaļnodarbības sākumā jāparāda un jānodemonstrē šalle, kā ar to var vēdināt uz visām pusēm, kustībām jābut lēnām un plašām, var parādīt dažādas formas un rakstus. Bērni pamēģina. Kustības var mainīt: dejot, soļot, iet, lekt. Bērniem pašiem piedāvāt darbību parādīt un pateikt, ko darīs, varbūt gulēs apsedzies ar šalli. Caur šo rotaļu mēs nostiprinām izpratni par darbības vārdiem, kā arī bērns izmanto vai mēģina izmantot darbības vārdus runā, izprot darbības vārda nozīmi: dejot, iet, lidot, mest.

Lietus vieta

“Dodiet vietu, dodiet vietu!”

Jau no debesīm sauc lietus.

“Visu nedosim tev vis!”

Atbild lietusmēteli.

“Ej mums apkārt!” tikpat bargs

Lietum pavēl lietussargs.

(M.Cielēna.)

Bērniem runas attīstību un pozitīvas emocijas veicina, ja mācību procesā atbilstoši apstākļiem, notikumiem tiek skandināts dzejolis.

Bumbuņu šūpošana augšā, lejā.

Nepieciešams: auduma gabals apaļas formas, nelielas bumbas, auduma vardes. Rotaļnodarbības sākumā izmēģina pacelt rokas augšā un pēc tam nolaiž lejā. Skolotāja var uzlikt mūziku dejo ar paceltām rokām - *augšā*, mūzika neskan nolaiž – *lejā*. Bērni turās pie auduma ceļ rokas augšā, lejā, bērniem par prieku uz auduma var izbērt bumbas kuras jāšūpo, bumbas var nomainīt ar auduma vardēm. Kad bumbas ir izbirušas tās jāsalasa, var šķirot pēc krāsas – krāsu nosaukumi, vai lieluma – liels, mazs.

Kur ir rotaļlieta?

Vairākas rotaļlietas jānovieto dažādās vietās, plauktā, uz gada, zem galda, uz krēsla, kastē. Dažas mantas spēlē paslēpes, atradīsim tās! Lai sarunā aktivizētu apstākļa vārdus *uz* un *zem*, pedagogs jautā: “kur lelle?” – “uz galda,” “kur mašīna?” – “zem galda”.

Mārīte

*Mārīte pa roku lien,
mārīte*

Augšup, augšup, augšup vien!

Piesit savām kājiņām,

Žvirkst – uz savām mājiņām!

(I.Bērza.)

Ar labās rokas četriem pirkstiem “tipina” tāpat kā

Pa kreiso roku uz augšu līdz elkonim.

Viegli labās rokas pirkstu piesitieni pa kreiso roku.

Sasit plaukstas un paslēpj rokas aiz muguras.

Uzmini, kas maisiņā?

Pārsteigums! Auduma maiss, iekšā atrodas manta vai priekšmets. Bērniem jāuzmin kas atrodas maisā, pedagogs precīzi apraksta priekšmetu vai mantu, pēc iespējas vairāk izmantojot īpašības vārdus. Papildinās vārdu krājums ar īpašības vārdiem, bērnam rodas izpratne par īpašības vārda nozīmi. Var palūgt, lai bērns jums uzdod mīklu, pedagogam jāpalīdz ar jautājumu uzdošanu.

Emociju meklēšana

Žurnāli, kuros ir daudz cilvēku portretu, jānudina bērni sameklēt kāda priecīga cilvēka, pārsteigta, dusmīga, noguruša cilvēka fotogrāfiju. Pārrunājiet ar bērniem, kurš atrisinājums piemērotāks par citu.

Saulīte

Saulīte siltā,

Rokas izstieptas virs galvas, ritmiski groza pirkstus

Saulīte jaukā

Debesīs zelta

Brīnās, plaukstas pieliekot pie vaigiem.

Ratiņos braukā!

(B.Brice.)

Žagari

Pagari žagari,

Negari žagari –

Žagatai noderēs visi.

Gan gari noderēs,

Gan īsi noderēs, kad viņa ligzdiņu vīs.

Dzīvnieku, putnu spēle

Dzeguzītei vaļas bij:
Sveša māte ligzdu vij,
Kukū! Kukū!
Nolīst lietiņš, zeme tvan,
Kukū! Kukū! Birzē skan
Tev un man.
(P.Bārda)

Bērnus interesē dzīvnieki un putni, to dažādās kustības un radītās skaņas. Rotaļa ir vienkārša un tai nav nepieciešami nekādi palīglīdzekļi. Bērnus jāinformē, ka spēlēs “dzīvnieku spēli” rotaļas laikā jāatkārto dzīvnieku, putnu skaņas vai kustības. Dzīvnieku kartītes vai rotaļlietas ir jautra piedeva šai rotaļai, bet nav obligāta. Jāizvēlas dzīvniekus, ko bērns jau labi pazīst. Jālūdz, lai bērns nodemonstrē, kādu skaņu spēj radīt šis dzīvnieks. Ja uzdevums sagādā grūtības, pedagogs atveido šo skaņu un ļauj bērnam to atkārtot. Jautrībai un nelielai kustību aktivitātei var izlikties par šo dzīvnieku un atveidot tā kustības, bet galvenais uzsvars jāliek uz artikulācijas aparāta vingrināšana, lūpu, vaigu, mēles izvingrināšanu.

Ceļojums ar vilcienu

Jāsagatavo krēsli, rotaļmanta. Šodien mēs ceļosim ar vilcienu: “Kā vilciens pūš signāļtauri?...ūūūūūūūūūū”. Braucam ātri, ārā pūš vējš – sssssss. Pirmā pietura, pieturā sēž lācis, pasmaidām lācim, lūpas savelkas smaidā. Ceļojums beidzas, esam mājās.

*Labā kāja ielien alā,
Izlien laukā otrā galā.
Kreisā kāja ielien alā,
Izlien laukā otrā galā.
Tagad galva ielien alā, izlien laukā otrā galā.
Kājas galvai uzsauc: “Čau!
Tu tik ātri galā jau?”*
(M.Cielēna)

*Viens pa ceļu gāja,
Priekšā bija māja,
Iekšā kādu rāja,
Jo viņš nezināja,
Kura labā kāja,
Kura kreisā kāja,
Kura labā roka,
Kura kreisā roka.*
(Pēc O.Vācieša)

Soļo pa telpu.
Ar abām rokām virs galvas rāda jumtiņu.
Ar rādītājpirkstu veic brīdinājuma kustības.
Rausta plecus.
Izstiepj uz priekšu labo kāju uz papēža.
Izstiepj uz priekšu kreiso kāju uz papēža.
Izstiepj priekšā labo roku ar atvērtu plaukstu.
Izstiepj priekšā kreiso roku ar atvērtu plaukstu.